MASTER
NEGATIVE
NO. 93-81175-8

MICROFILMED 1993

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES/NEW YORK

as part of the
"Foundations of Western Civilization Preservation Project"

Funded by the
NATIONAL ENDOWMENT FOR THE HUMANITIES

Reproductions may not be made without permission from
Columbia University Library

COPYRIGHT STATEMENT

The copyright law of the United States - Title 17, United States Code - concerns the making of photocopies or other reproductions of copyrighted material.

Under certain conditions specified in the law, libraries and archives are authorized to furnish a photocopy or other reproduction. One of these specified conditions is that the photocopy or other reproduction is not to be "used for any purpose other than private study, scholarship, or research." If a user makes a request for, or later uses, a photocopy or reproduction for purposes in excess of "fair use," that user may be liable for copyright infringement.

This institution reserves the right to refuse to accept a copy order if, in its judgement, fulfillment of the order would involve violation of the copyright law.

AUTHOR:

SILBER, ERNST WOLDEMAR

TITLE:

DE EURIPIDIS BACCHIS ...

PLACE:

BEROLINI

DATE:

[1837]

Master Negative #

93-81175-8

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
PRESERVATION DEPARTMENT

BIBLIOGRAPHIC MICROFORM TARGET

Original Material as Filmed - Existing Bibliographic Record

88ED
Z8
v.2

Silber, Ernst Woldemar, 1816-1866.
De Euripidis Bacchis ... Berolini, typis Nietackianis, [1837].
71 p. 23 cm.

Thesis. Berlin.

Volume of pamphlets

34326 NOV 5 1928

Restrictions on Use:

TECHNICAL MICROFORM DATA

FILM SIZE: 35 REDUCTION RATIO: 11x
IMAGE PLACEMENT: IA (IIA) IB IIB
DATE FILMED: 3.18.93 INITIALS Susan
FILMED BY: RESEARCH PUBLICATIONS, INC WOODBRIDGE, CT

AIIM

Association for Information and Image Management

1100 Wayne Avenue, Suite 1100
Silver Spring, Maryland 20910

301/587-8202

Centimeter

Inches

MANUFACTURED TO AIIM STANDARDS
BY APPLIED IMAGE, INC.

Silber. 9

DE
EURIPIDIS BACCHIS.

DISSERTATIO
PHILOLOGICA
QUAM
CONSENSU ET AUCTORITATE
ORDINIS
AMPLISSIMI PHILOSOPHORUM
IN
UNIVERSITATE LITTERARIA
FRIDERICA GUILELMA
AD SUMMOS
IN PHILOSOPHIA HONORES
RITE CAPESSENDOS
DIE XXIX. MENS. JULII A. MDCCCXXXVII.
PUBLICE DEFENDET
AUCTOR

ERNESTUS WOLDEMARUS SILBER
ANNABURGENSIS.

OPPONENTIBUS:
F. CHR. URTEL, THEOL. CAND.
L. C. FRANKE, PHIL. STUD.
J. A. SCHAEFER, PHIL. STUD.

BEROLINI, TYPIS NIETACKIANIS.

PRAEFATIO.

Quod Euripidi vivo accidisse ex antiquitate ad nos perlatum est, ut ab aequalibus suis acerbius et iniquius tractaretur, quippe qui eum non solum in arte sua carperent sed sub finem vitae adeo patriam desèrere cogerent, id huic poëtae etiam nostris temporibus accidere eo minus aequum videri potest, quo magis nostrae aetatis homines, se justo judicio erga quemvis et mortuum et viventem uti, etiam atque etiam profitentur. Quid quod, postquam a viris quibusdam, qui, harum rerum non modo gnari verum etiam elegantis judicii, his in studiis non sine eximio fructu elaboravèrunt, Schlegelios dico, ingeniosius quam verius de Euripide judicătum est, adeo consuetudo increbruit, aliquid de hujus poetae et arte et meritis detrahendi, ut iis qui nihilominus eum laudare velint verendum sit, ne imperitiores habeantur,

quam qui in ejusmodi rebus, quid pulcrum sit et quid minus, satis possint persentiscere. Quam male antiquarum litterarum studiis consulturi sint, qui tantum poetam, ad quem judicandum prorsus aliis opus erat principiis, quam ad Aeschylum et Sophoclem, condemnaverint vel saltem inferioris ingenii existimaverint esse, ex eo jam videre licet, quod Euripidis tragoediae multo minus leguntur quam Aeschyli et praecipue Sophoclis, ut qui Sophoclem bene cognitum habeant, Euripidis vero ne unam quidem tragoediam legerint inveniantur haud pauci.

Atque aequales quidem Euripidis quas habuerunt caussas, cur tam infensi essent huic poetae, eas pro illorum temporum rationibus quodammodo justas esse fatendum est; sed nobis eae amplius esse non possunt. Quapropter justiores tandem et aequiores nos praebeamus erga Euripidem, ut non amplius vituperetur, ubi non est vituperandus atque ut eximiae ejus virtutes tandem agnoscantur.

Quam quidem mihi sumsi in hac praefatione provinciam, ita tamen, ut quum non proprie esset apologia Euripidis hujus libelli argumentum, brevius tantum attingerentur nonnulla, fusior vero et fortasse melior expositio in aliud procrastinaretur tempus.

Quae autem objiciuntur Euripidi, ea ad tres fere partes revocari posse video. Primum nimirum deorum contemtor fuisse perhibetur; deinde vituperatur, quod in scena nimium philosophetur et saepe

orationibus nimium indulgeat; tertium denique displicuerunt prologi Euripidei, tota fabularum oeconomia et ratio qua chorum adhibuit. Omnino humiliores quam pro tragoediae gravitate et dignitate in scenam introduxisse accusatur personas atque hoc solum tragoediarum suarum habuisse consilium, ut commoveretur auditorum luctus et misericordia (1).

De his videndum, num Euripides si non prorsus absolvendus tamen excusandus quodammodo videatur.

Atque in d e o s quidem si vere impius fuit Euripides, profecto mirum est, quod tam impius poeta saepissime laudatur a Clemente Alexandrino, ut qui inter omnes Graecorum poetas eam exhibuerit de deo doctrinam, quae ad christianam proxime accederet. Unum locum attulisse satis erit, Strom. V. p. 688., ubi, *πάνυ,* inquit, *θαυμαστῶς ὁ ἐπὶ τῆς σκηνῆς φιλόσοφος Εὐριπίδης τοῖς προειρημένοις ἡμῖν συνῳδὸς διὰ τούτων εὑρίσκεται, τὸν πατέρα καὶ υἱὸν ἅμα οὐκ οἶδ᾽ ὅπως αἰνισσόμενος.* — V. Valck. diatr. p. 42. — Euripidem vero, quae ejus erat animi sagacitas, fabulas deorum numine indignas respuisse, tum per se probabile est tum apertis nititur testimoniis. Ita narrationi de Jovis cum Leda nuptiis subjicit *εἰ σαφὴς οὗτος λόγος.* Helen. 21. Similiter Iphig. Aul. 784. ed. Matth. et Iphig. Taur. 775.

(1) Cf. Ricardi Porsoni „Praelectio in Euripidem" in ejus Advv. edd. Monk et Blomfield p. 3 — 31. — Fried. Jacobs. in additt. ad Sulzeri theor. V. p. 335. 422.

Οὐδένα γὰρ οἶμαι δαιμόνων εἶναι κακόν.

Electr. 740. Orest 8. fabulae de Tantali poena addit.

ὡς μὲν λέγουσιν.

Atque propterea impietatis non erat arguendus. Fuit enim ejus sententia, quae in frgm. Bellerophontis legitur (XXIII ap. Dindorf.)

εἰ θεοί τι δρῶσιν αἰσχρόν, οὐκ εἰσὶν θεοί.

Jam ubi personae in Euripidis tragoediis gravius contra deos peccare videntur, ibi videndum, num apte haec ad eorum mores a poeta ficta sint, neque statim putandum, haec ex ipsius Euripidis sententia dicta esse, quae ratio si ad nostrae aetatis poetas adhiberetur, magnopere verendum esset, ne religiosissimus quisque videretur improbissimus esse. Ejusmodi sunt Troad. 430 Orest. 275 et 410. Herc. f. 338. sqq. 1214. 1234. Heracl. 713. Jon. 429. Quid quod Sophoclis, quem nemo impium fuisse contendit, similia ac fortasse etiam acerbiora in deos loquentem facit Philoctetam v. 445. ed. Herm. et Herculem in Trach. 1138. Nimirum Philoctetae ex fervidissima ira loquentis et Herculis immensis cruciati doloribus haec sunt, neque vero Sophoclis. Graviora etiam sunt, quae Jovi objiciuntur a Talthybio in Hecub. 483. et Apollini a nuntio in Orest. 943. Quae sane si per se considerantur, a decoro nonnihil abhorrere videantur, sed in nexu cogitationum affectuumque descriptione, qui talibus magnopere haereret, ex Atheniensibus pro certo habeo fuisse neminem.

Quae si nihilominus a quibusdam parum religiose dicta habeantur, age alia laudemus exempla, quibus decenter et religiose de divinis rebus personas suas loquentes introducit Euripides. Cujusmodi illud est H. fur. 1316.

δεῖται γὰρ ὁ θεός, εἴπερ ἔστ' ὄντως θεός,
οὐδενός· ἀοιδῶν οἵδε δύστηνοι λόγοι.

frgm. Eur. ap. Clem. Alex. Strom. V. p. 584. b. (Dind. incert. CIV.)

Ποῖος δ' ἂν οἶκος τεκτόνων πλασθεὶς ὕπο
δέμας τὸ θεῖον περιβάλοι τοίχων πτυχαῖς.

Hippol. 993. Electr. 195. Hippol. 1329. Haec sunt divino numine digna, atque qui tam prolixe de Euripidis impietate disputaverunt, ut Muellerus in libro, cui titulum fecit: »Euripides deorum popularium contemtor« (Vratisl. 1826.) ejusmodi locos aut negligentia aut vero etiam ex industria praetermiserunt. — At ego supra dixi, omnino non satis intelligi posse, utrum quae in tragoediis ab interlocutoribus vel a choro proferuntur ipsius poetae sententiae congruant necne, itaque consequitur neque ex prioribus, Euripidem impietatis compertum esse neque ex posterioribus, eum veriora de diis statuisse. Jam vero quae fuerit Euripidis de deo persuasio, et quatenus a vulgari opinione recesserit, de ea re exstat docta et exquisita J. C. Valckenarii in diatr. p. 36 et 37. animadversio, ubi etiam contra alias objurgationes praeclare defenditur poeta. Atque

haec repetendi eo minus meum potest esse consilium, quo facilius post tantum virum rem actam agere videar. Neque tamen Euripidis tam certam ac definitam arbitror fuisse de deo sententiam, ut systema quoddam religionis ipse sibi aedificaverit, sed potius incertus et parum sibi constans fuisse putandus est, ut qui in perscrutando et cogitando vix unam notionem inveniret, in qua ab omni dubitatione securus acquiescere posset. — Inde consentaneum est exstitisse illam morositatem et tristitiam, qua eum fere semper affectum fuisse traditum est, inde graves et periculosae dubitationes. In tali animi anxietate scripsisse eum verisimile est initium Melanippes

Ζεὺς, ὅστις ἐστὶν, οὐ γὰρ οἶδα πλὴν λόγῳ
Κλύων.

quod deinde, firmam fidem suam rursus adeptus, ita mutavit, ut scriberet

Ζεὺς ὥς λέλεκται τῆς ἀληθείας ὕπο

Ar. Ran. 1275. — Omnino vero illis temporibus non amplius simplex illa et firma erga deos servabatur pietas; quum enim Graeci, postquam per aliquot secula ipsi se erudiverunt, jam ad eam ingenii sagacitatem mentisque sollertiam adolevissent, quae rerum caussas alacri intentione investigaret et firmissima quaeque acerrime sub judicium vocaret, fieri non potuit, quin ad ea, quae simpliciter tanquam vera ex antiquis temporibus tradita erant, explicanda

et intelligenda adspirarent studio summo. Itaque dubitatio neque poetarum neque philosophorum sed temporum erat. — Sed, ut haec mittam, Euripidis in tragoediis diis longe aliae attributae sunt partes, quam apud Aeschylum et Sophoclem. Apud Aeschylum enim di veteres contra novos pugnant atque in tam sublimi contentione partium humanarum locus fere nullus. Di sunt domini et hominum sors ex iis pendet tota. Oresti concessum est, culpam eorum, quae contra fas commisit, in Apollinem rejicere. Ipse deus auctorem facinoris se profitetur in Eum. 84.

καὶ γὰρ κτανεῖν σ᾽ ἔπεισα μητρῷον δέμας.

Orestes v. 465. dicit

καὶ τῶνδε κοινῇ Λοξίας ἐπαίτιος.

Cf. v. 595. Ita fit, ut qui ex humanis legibus gravissima afficiendus erat poena, victoriam de Furiis reportet. — Atque Sophocles hac in re non tam diversus est ab Aeschylo, quam quis putaverit; nam in Sophoclis tragoediis libero, quoad sciunt, homines agunt arbitrio, sed quum deus, quae ex factis consecutura essent, jam ex ultimis temporibus constituit hominesque dato oraculo vel alia ratione ad ea commovit exsequenda, quae ipsius essent consilia, nulla nisi divina auctoritate agere homines quis est, cui non sit apertum? — Pro animi autem candore pulcrique sensu, qui si quem alium Sophoclem praecipue ornavit, graves deorum effectus lenivit eamque conformavit dramatis harmoniam, quam, quae

est Sophoclis invicta virtus, ne Euripidem quidem assecutum esse ultro fatendum est; finita enim tragoedia Sophoclea non solum deorum dignitati verum etiam hominum naturae satisfactum est.

Jam vero haec prorsus aliter comparata sunt apud Euripidem. Nunc non amplius hominibus licet, ea quae contra divina humanaque jura commiserunt, in deos rejicere; quaecunque enim faciunt, suis affectibus et suis intentionibus commoti peragunt propterеaque etiam, quae inde eveniunt, etiamsi sint gravissima, sustinenda sunt neque quisquam deorum accusari potest. Scilicet illud jam accidit, quod Prometheus diis minitabatur, quum de Jove vaticinaretur

δαρὸν γὰρ οὐκ ἄρξει θεοῖς.

Prom. 938. Et vsu 953.

Νέον νέοι κρατεῖτε καὶ δοκεῖτε δὴ
ναίειν ἀπενθῆ πέργαμ'· οὐκ ἐκ τῶνδ' ἐγὼ
δισσοὺς τυράννους ἐκπεσόντας ᾐσθόμην;
τρίτον δὲ τὸν νῦν κοιρανοῦντ' ἐπόψομαι
αἴσχιστα καὶ τάχιστα.

Desertus est Olympus; singuli homines suum adepti sunt jus atque quam sequatur agendi rationem intus in pectore habet quisque. Quod est in Helen. 1002.

ἔνεστι δ' ἱερὸν τῆς δίκης ἐμοὶ μέγα
ἐν τῇ φύσει.

et frgm. Melan. (XII. ap. Dindorf p. 100. Poet. scen.)

ἀλλ' ἡ Δίκη
ἐνταῦθα ποῦ 'στιν ἐγγὺς, εἰ βούλεσθ' ὁρᾶν.

At qui vel solus locus suffecisset ad intelligendam Euripidis de deo sententiam, is est in Troad. 980, ubi Helenae, culpam eorum quae commisit Veneri adscribenti haec opponit Hecuba:

ἦν οὑμὸς υἱὸς κάλλος ἐκπρεπέστατος,
ὁ σὸς δ' ἰδών νιν νοῦς ἐποιήθη Κύπρις.

Quodsi his breviter et obiter tantum disputatis fidem non prorsus denegandam esse censuerint viri docti, Euripides etiam impietatis crimine erit solvendus; tantum enim abest, ut haec accusatio justa sit, ut Euripides et verissimam et divino numine dignissimam exhibuisse putandus sit de deo doctrinam.

Si qui erunt, qui, quum haec, quippe pro meo consilio, adumbraverim potius quam exposuerim, in sententia sua de Euripidis impietate perstare malint, eos rogo, ut Bacchas legant, quae fabula, si quae alia, ita comparata est, ut ea calumniatores Euripidis prorsus confutentur, quum poeta deorum cultor religiosissimus fuisse cognoscatur; atque de hac quidem tragoedia copiosius disputandi infra erit locus.

Jam ad alteram objurgationum in Euripidem conjectarum perventum est partem, qua quidem vi-

tuperatur, quod nimium in scena et philosophetur et orationibus indulgeat. — Si Euripides ὁ ἐπὶ τῆς σκηνῆς φιλόσοφος (1) nominatur, hoc ei laudi vertendum est, quippe qui bene perspectum habuerit, quum totus fere Atheniensium atque adeo Graecorum populus in philosophiam acerrimo studio incumberet, nullum poetam magnopere profecturum esse, nisi qui philosophia bene imbutus ad docendum populum reperiatur idoneus. Atque haud aliter judicandum est de consuetudine illa Euripidis, qua in tragoediis longas et bene expolitas a personis habendas curat orationes. Poesis enim, ut philosophia, nihil nisi radius, ut ita loquar, vitae communis est atque quod in vita publica ingenia hominum incitat et commovet, ad quod omnes animum suum advertunt, id etiam in poesi dominetur necesse est, praesertim in libera Atheniensium republica. Jam vero inde a Periclis temporibus tota fere Atheniensium eruditio fuit rhetorica atque quicunque ad rempublicam se conferre voluit, is orationum habendarum bene debuit esse gnarus. Jam vero Euripidem, in mediis Athenis viventem, ab hac universae civitatis intentione intactum mansisse, tantum abest ut sit optandum ut fieri non potuerit nisi cum Euripidis aut contemtione aut

(1) Clem. Alex. Strom. V. p. 582. Athen. XIII. p. 561. Cic. ad. fam. XVI. 8.

vero etiam pernicie. — Huc accedit, quod Euripides pro gravitate et strenuitate sua contra demagogos et populares illorum temporum, artibus suis Athenas fere dilacerantes, semper inimicissimus erat — hos autem, qui oratione pollerent, quomodo tandem impugnare potuisset, nisi oratione? Quae quum ita sint, toti Atheniensium populo illud erat imputandum neque vero Euripidi. Itaque solummodo videndum, utrum apte iis, quae tempora efflagitabant, obsecutus sit Euripides necne. — Atque hic mira hujus eximii poetae ars clare perspicitur. Nam non solum omnes personae in orationibus quas habent mores suos agendique suam rationem ante spectatorum oculos quasi evolvunt et detegunt, ut possit judicari, quibus incitati sint stimulis et quae cupiant efficere, sed etiam poeta ipse data occasione ita in malos demagogos invehitur tamque salutaria edit consilia, quibus obsecuti cives prorsus diversam inissent administrandi rationem, tamque praeclaras immiscet de rebus et domesticis et externis disquisitiones, ut si quis alius Euripides bonus civis appellandus sit et magnus poeta, quippe qui cum tragica poesi, ut in libera republica, politicam ita conjunxerit, ut altera majorem etiam in civitate acciperet auctoritatem, altera, in tam sublimem cum tragica Musa evecta conjunctionem, corrigeretur ac vero etiam celebraretur.

Atque horum quidem sapienter ab Euripide di-

ctorum non absonum fuerit aliqua exempla attulisse. Qualia sunt Phoen. 1015. Matth.

Εἰ γὰρ λαβὼν ἕκαστος ὅτι δύναιτό τις
χρηστὸν διέλθοι τοῦτο, κεἰς κοινόν φέροι
πατρίδι, κακῶν ἂν αἱ πόλεις ἐλασσόνων
πειρώμεναι τὸ λοιπὸν εὐτυχοῖεν ἄν.

Suppl. 310.

— τὸ γάρ τοι συνέχον ἀνθρώπων πόλεις
τοῦτ᾽ ἔσθ᾽, ὅταν τις τοὺς νόμους σώζῃ καλῶς.

Pacem potiorem esse bello. Suppl. 479—493. 746.— Orest 760.

Δεινὸν οἱ πολλοί, κακούργους ὅταν ἔχωσι προστάτας,
ἀλλ᾽ ὅταν χρηστοὺς λάβωσι, χρηστὰ βουλεύουσ᾽ ἀεί.

Hecub. 303.

Ἐν τῷδε γὰρ κάμνουσιν αἱ πολλαὶ πόλεις,
ὅταν τις ἐσθλός καὶ πρόθυμος ὢν ἀνήρ
μηδὲν φέρηται τῶν κακιόνων πλέον.

Orest. 697 — 702. Androm. 690. Suppl. 237 — 244.
Invehitur in demagogos Hecub. 251.

Ἀχάριστον ὑμῶν σπέρμ᾽ ὅσοι δημηγόρους
ζηλοῦτε τιμάς· μηδὲ γιγνώσκοισθέ μοι,
οἳ τοὺς φίλους βλάπτοντες οὐ φροντίζετε,
ἢν τοῖσι πολλοῖς πρὸς χάριν λέγητέ τι.

Orest. 895. sq. — Hippol. 486.

Τοῦτ᾽ ἔσθ᾽ ὁ θνητῶν εὖ πόλεις οἰκουμένας
δόμους τ᾽ ἀπόλλυσ᾽, οἱ καλοὶ λίαν λόγοι.
Οὐ γάρ τι τοῖσιν ὠσὶ τερπνὰ δεῖ λέγειν,
ἀλλ᾽ ἐξ ὅτου τις εὐκλεὴς γενήσεται.

Jon. 831.

Οἴμοι, κακούργους ἄνδρας ὡς ἀεὶ στυγῶ,
οἳ συντιθέντες ἄδικ᾽, εἶτα μηχαναῖς
κοσμοῦσι.

Euripides democratiae non admodum favisse videtur, utpote philosophus, qui semper fere ad monarchiam vel aristocratiam se inclinarunt. Memorabilis locus est in Suppl. 400. sq., ubi sententiam suam politicam Euripides protulisse etiam Valckenario in diatr. p. 257. visus est.

Omnino Euripides semper illud commendat, quod honestum est et in ejus tragoediis tot praeclare dicta leguntur, ut contra pravos mores gravissimus admonitor fuisse appareat. Atque hujusmodi quoque sententiarum operae pretium duco nonnullas saltem laudare. Iph. Aul. 558.

μέγα τι θηρεύειν ἀρετάν.

Androm. 761.

ἁ δ᾽ ἀρετά
καὶ θανοῦσα λάμπει.

Suppl. 596. — Heracl. 588.

κάλλιστά τοι δίκαιον

Electr. 580. — Phoen. 469 — 472.
Amabilis est Euripides, ubi de vitae humanae fragilitate loquitur, ut Helen. 713.

ὁ μὲν πονεῖ,
ὁ δ᾽ οὐ πονήσας αὖθις ὄλλυται κακῶς,
βέβαιον οὐδὲν τῆς ἀεὶ τύχης ἔχων.

Orest. init. — Hippol. 206.

Μοχθεῖν δὲ βροτοῖσιν ἀνάγκη.

Androm. 100. Hippol. 978. — Iph. Aul. 161.

Οὔπω γὰρ ἔφυ τις ἄλυπος.

Troad. 511.

τῶν δ' εὐδαιμόνων
μηδένα νομίζετ' εὐτυχεῖν, πρὶν ἂν θάνῃ.

Eadem sententia 860. — Herc. f. 101. Hippol. 431.
Diis obsequendum est: Phoen. 382.

Δεῖ φέρειν τὰ τῶν θεῶν.

Med. 1007. Alcest. 430. H. f. 1285. 1292.
Mores aequalium castigantur Hippol. 378. sq. Phoen. 499. sqq. Iph. Aul. 1076.
Praeclara et vere divina ratione de immortalitate animi agit.
Ejusmodi est frgm. Chrysippi ap. Dindorf. poet. Scen. p. 119.

Χωρεῖ δ' ὀπίσω, τὰ μὲν ἐκ γαίας
φύντ' ἐς γαῖαν, τὰ δ' ἀπ' αἰθερίου
βλαστόντα γονῆς εἰς οὐράνιον
πόλον ἦλθε πάλιν· θνήσκει δ' οὐδὲν
τῶν γιγνομένων, διακρινόμενον δ'
ἄλλο πρὸς ἄλλου
μορφὴν ἰδίαν ἀπέδειξεν.

Suppl. 531. sqq. Helen. 1014.

Matrimonii sanctitatem celebrat Orest. 591. Med. 14. Alcest. 899. Electr. 1101. Androm. 207. Iph. Aul. 739. — Amorem erga liberos describit Med.

333. Androm. 419. H. f. 630. Phoen. 965. Jon. 475. 1108. Amicitiam laudat Orest. 723. 1148. Androm. 377. Jon. 730. Quomodo educatio instituenda sit docet Suppl. 912. Iph. Aul. 551. Electr. 365. sqq.

Hoc unum hac de re adjiciam, Euripidi, quippe quem constet in affectibus depingendis plurimum elaborasse, nonnihil de sophistica disserendi arte, in qua Prodicus eum instituit, in tragoedias transferendum fuisse, quod quidem, quamvis absonum videatur haec conjunxisse, bona non caret ratione. Quid enim? Exstatne alia, ut ita dicam, forma mentis, quae respondeat affectibus, quam ars sophistica? Profecto nulla. Immo omnes affectus sunt sophistae. Quapropter Euripidem artium sophisticarum admodum fuisse studiosum non ego is sum qui negem, sed agnoscendum denique, non vanam esse hanc artem, quae saltem notio cum sophistica arte conjungi solet, sed aptam ac vero etiam quodammodo necessariam.

T e r t i u m vero eorum, quae contra Euripidem calumniati sunt, quod longiorem quam pro meo consilio praebere video disputandi materiam, haec ipsa pars si non prorsus omittenda, tamen adumbrauda tantum videtur, praesertim quum a viris me longe doctioribus jam in hac parte summo cum fructu elaboratum esse videam.

Atque de p r o l o g i s quidem Euripideis docte exposuit Lessingius in dramat. fasc. XLVIII. p. 383. Scilicet Graeci non propterea spectaculorum ita fue-

runt studiosi, quia libenter se illudi passi sunt, sed quia ad deorum cultum celebrandum instituebantur spectacula. Itaque non ludi sed officii, non voluptatis sed religionis caussa theatro tantam curam impendisse putandi sunt. Quod ostendit tota spectaculorum institutio omnisque scenicus apparatus. Quum enim apud nos vespertino tempore doceantur fabulae, quo illusio etiam facilior sit totiusque habitus scenici splendor magis elucescat, Graeci statim post solis ortum in theatrum ire solebant, ut quae ex heroum temporibus tradita et omnibus bene nota essent etiam in scena repraesentata et quasi viventia intuerentur. Qui autem nostris etiam temporibus fabulam aliquam recte et cum bono fructu intueri cupit, ejus interest jam in universum saltem actionem fabulae cognovisse, ut quae agantur bene sciens, rationem qua poeta in tractando illo argumento usus sit, eo accuratius et securius possit sequi. — Quae quum ita sint, prologi Euripidis multum habent excusationis atque Atheniensium acre non splendoris scenici sed artis tragicae studium evidentissime demonstrant. Huc accedit, quod Euripides saepe longe diversam a prioribus poetis persecutus est mythorum tractandorum rationem, qua de vulgari opinione nonnihil recederet, ut necessario spectatores de nova fabulae dispositione et explicatione essent admonendi. — Neque tamen is ego sum, qui Euripidem nonnunquam negligentius hac in re versatum esse

neque sentiam neque confitear. — De tota vero fabularum oeconomia non injuria in quibusdam saltem fabulis in reprehensionem incurrit Euripides, sed vereor, ne saepius consilium fabulae, quo cognito solum unam esse et bene cohaerentem illam intelligi potest, aut prorsus nullam aut minus rectam putaverint viri docti. Multum etiam compositioni tetralogiarum adscribendum est, quum altera fabula continuaretur altera, nobis autem, saepe una tantum tetralogiae fabula servata, de toto nexu non satis permissum sit judicare. — Atque non aliter de ratione statuendum est, qua Euripides chorum adhibuit; notatur ob hanc rem etiam Aristoteli poet. cap. XVIII. Chori enim carmina etiam apud Euripidem cum actione bene et arcte cohaerent, modo fabulae indoles recte concipiatur. Longum est, hoc de singulis fabulis persequi, de Bacchis infra copiosius expositurus sum.

Quibus in universum expositis adhuc nonnulla attingenda sunt, quae supra a me omissa esse fortasse haud pauci mirati sint; nimirum quid sit, cur Euripides ab aequalibus suis tam acerbe notatus sit et praesertim cur Aristophanem, hominem aetatis illius sagacissimum, infestissimum habuerit inimicum.

Maximam semper huic Aristophanis simultati in Euripidem tribuerunt viri docti, neque injuria; Aristophanes enim, quae ejus erat sagacitas, bene perspectum habebat, quibus niteretur Graecorum vita

fundamentis; propterea in omnes, qui res novas molirentur, acerbissime invehebatur, praesagiens animo ab ejusmodi initiis oblitterari antiquam Graecorum indolem, qua amissa fieri non posset, quin etiam libertate sua privarentur externoque populo subjicerentur. — Neque vero obliviscendum erat, quae Aristophanes ipse de comica sua Musa profitetur in parabasi Nubium v. 528 sqq. ed. Dindorf., ubi gloriatur, quod summos tantum et potentissimos viros aggrediatur, dum alii comici homines inferioris generis perstringant; se non amplius, ubi victum viderit eum, quem impugnaverit, contra eum pugnare sed jam de illo quidem tacere; socios vero artis suae pejus etiam victos tractare atque prostratis pedibus insistere solere. De se vsu 544.

Ὃς μέγιστον ὄντα Κλέων᾽ ἔπαισ᾽ ἐς τὴν γαστέρα
κοὐκ ἐτόλμησ᾽ αὖθις ἐπεμπηδῆσ᾽ αὐτῷ κειμένῳ.

Unde concludi debet, etiam Euripidem summum et gravissimum virum ab Aristophane habitum esse, quum maxima tantum ingenia ab eo perstringerentur. Impietatis Euripidem ab Aristophane accusatum esse eo minus credibile est, quo magis apertum sit, Aristophanem ipsum veterum deorum parum studiosum fuisse, ut profecto miraturus sum, si qui erunt, qui Aristophanem etiam in deorum cultu majorum mores tuitum esse contendant. Neque potuit amplius veteres deos credere, nisi quis Aristophanem illud non cognovisse putare malit, quod fere omnes illius ae-

tatis Graeci intellexerunt, non amplius sufficere veterem de diis doctrinam.

Sed tragicam Euripidis poesin graviter et acerbe aggressus est Aristophanes. Notum est Euripidem in musica mutationes illas recepisse, quas Timotheus fecit. Porro Euripides, Anaxagorae discipulus (1), *ἀγέλαστος* ut magister (2), Socratis quasi exemplar (3) totum se ad recentioris et vitae et artis amicos contulisse videbatur atque has ipsas novas res odit et impugnat Aristophanes. Propterea non minus deinde in Socratem invectus est, de cujus tamen praeclara indole et summa apud omnes populos auctoritate nemo fuit qui dubitaret. Quid quod rumor percrebuit, Socratem Euripidi in fabulis componendis socium esse (4). — Euripides novae artis tragicae, novae philosophiae Socrates perhibebatur *πρόμαχος*.— Quod autem Euripides etiam ab Atheniensibus in universam non admodum amabatur, ejus rei caussa, ni fallor, quaerenda in morosa illa et tristi hujus poetae vivendi ratione; nimium a societate cum reliquis civibus se separabat proptereaque etiam ab illis non quaerebatur. Unde explicari potest, quod tam raro victoriam reportavit; adeo cum poetis longe inferioribus certans repulsam tulit; saepe haud du-

(1) Cf. Casaub. et Menag. ad Laert. II. 10.
(2) Gell. XV. 20. Ael. V. H. VIII. 13.
(3) Ael. V. H. II. 13.
(4) Laert. II. 18.

hic cum injuria; saltem judices parum recte judicasse quum Xenocli postponerent Euripidem, refert Ael. V. H. II. 8. (1).

Odii nimii injustique contra feminas nulla me in ejus tragoediis reperisse fateor vestigia. Sententiam probam et veram exhibet frgm. Meleagr. X. XI. ap. Dind. p. 101.

Ἔνδον μένουσαν τὴν γυναῖκ᾽ εἶναι χρεὼν
ἐσθλὴν, θυραῖαι δ᾽ ἄξιαι τοῦ μηδενός.
εἰ κερκίδων γὰρ ἀνδράσιν μέλοι πόνος,
γυναιξὶ δ᾽ ὅπλων ἐμπέσοιεν ἡδοναί,
ἐκ τῆς ἐπιστήμης παρεκπεπτωκότες
κεῖναί τ᾽ ἂν οὐδὲν εἶεν οὐθ᾽ ἡμεῖς ἔτι.

(Sic saltem hoc frgm. scribit Valck. in diatr. p. 143.). — Ubi de feminis deteriora praedicit, ibi hoc ex fabulae indole bene apteque facit. Fabula ita suadente etiam praeclaras ab Euripide in scenam produci feminas, Alcestis, opinor, satis ostendit. — Dicitur quidem μισογύνης ab Diphilo ap. Athen. VI. p. 247. Sed hoc certe nunc non moror. Rationem istius odii refert Gell. XV, 20., mihi parum probabilem. Saltem extra scenam non ejusmodi fuit Euripides, Athen. XIII. p. 598. sqq.

Quum non amplius ferre posset odium et criminationes civium suorum, sponte patriam reliquit seque ad regem Macedoniae, Archelaum, contulit,

(1) Gell. XVII. 4. Valck. ad Phoen. p. 587.

ubi mox et quidem miserrima ratione mortuus est Ol. XCIII. 2. (1), sperans fore, ut posteri sine ira et studio, quorum caussas procul haberent, aequius de se judicaturi sint. Sed hoc ei hucusque non satis contigit. — Cf. Aristot. poet. XIII. 4. Quinct. X. 1. §. 67.

(1) Corsini Fast. Att. II. p. 41. — Diod. Sic. I. p. 606. ed. Wesseling. Gell. XV. 20. Valer Max. IX, 12. Athenis Cenotaphium Euripidis. Paus. I. 11.

CAPUT PRIMUM.

EXPONITUR OECONOMIA FABULAE BACCHARUM. (1).

I. *Πρόλογος.* Bacchus prodit humana forma indutus. Diserte hoc indicat v. 3. 53 et 54. Latet sub hospitis Lydi persona. Cf. v. 933. ed. Matth., ubi accurate se distinguit a deo verbis *ἐγὼ καὶ Βρόμιος.* Chorus eum *θιασώτην* suum habet et dei ministrum quendam v. 514. Ubi tanquam deus cum choro loquitur, ut a usu 535 — 559., ibi non conspicitur, vox tantum ejus, qua deum imitari studet, auditur; namque ubi rursus conspicitur, Lydi hospitis personam sustinet, a deo longe diversus, v. 561. 579. 585. Sub finem tantum fabulae numen suum divinum profitetur. — Latet vero sub persona formo-

(1) Quae a me in hoc capite de personarum habitu scenico tradita sunt, in iis maxima ex parte secutus sum "Friderici Godoholdi Schoenii de personarum in Euripidis Bacchabus habitu scenico commentationem, quae edita est Lips. 1831. 8.

sissimi juvenis; »est forma venustateque pollens, mollis ac delicatus, in muliebrem paene figuram habitumque formatus.« (Casaub. de Sat. Poes. I, 2. p. 56. ed. Ramb.) Cf. Ovid. Metam. IV., 18. Itaque appellatur *θηλύμορφος* a Pentheo v. 331., persona ejus muliebris et imberbis, candore et rubore bene misto, v. 411, et flavis cincinnis ornata. Praeterea ornatus erat diademate, nisi sola hedera redimitum eum fuisse verisimilius est, tunica ampla et prolixa indutus, quae dicitur *Βασσάρα*, atque pallii instar nebride amictus; ad haec thyrsum in manu gestabat, v. 519. 522; denique tragico cothurno incedebat. Tali specie praeditus, quid rei sit, exponit: Se, Jovis et Semelae filium, peragratis totius Asiae terris, ubique numen suum divinum professum sacra instituisse; nunc Thebas se pervenisse, primam inter graecas urbes, indignatum nefariam Semelae sororum audaciam, qua Dionysum Jovis filium esse negare ausae sint; quapropter se illas insania affecisse, atque in montem Cithaeronem compulisse, ubi sacra sua facere cogerentur; restare etiam, ut Pentheus, Thebarum rex, quippe pertinacissimus dei contemtor, summa afficiatur poena; se ubique victurum esse. — Alloquutus deinde Bacchas, quas secum ex Lydia duxerat, ut furore bacchico totam urbem complerent, ipse in montem Cithaeronem se confert, ibi chorearum particeps futurus.

(v. 1 — 63.)

II. *Πάροδος χοροῦ.* Cum anapaestis intrant personae Chori, quindecim quidem, Lydae videlicet ex monte Tmolo. Nominantur *Βάκχαι* v. 536. *Μαινάδες* 92. 557. *Φοιτάδες* 147., diligenter secernendae a Thebanis Bacchis, quae eaedem dicuntur *Βάκχαι* v. 416. et saepius, *Μαινάδες* 265. alias; hae sunt *Καδμεῖαι Βάκχαι* v. 1113. et *Ποτνιάδες* v. 620., illae vero *Ἀσιάδες* v. 1121. *Βάρβαροι γυναῖκες* v. 560. Atque Thebanae Bacchae a vsu demum 1120. in scenam productae esse videntur (1). — Ornamenta chori scenica haec fere erant: 1) *Νεβρίς*, pellis hinnuli. 2) *Θύρσος*, thyrsus, *βακχικὴ ῥάβδος* Suid. *βακτηρία βακχική*, Hesych., levis et tenuis scipio, hederacea plerumque corona obvolutus. — 3) *Νάρθηξ*, ferula, virgulti proprium genus, qua ignem conservabant. *Θύρσος* et *νάρθηξ* apud Euripidem promiscue usurpantur. 4) Coronae hederaceae et pampineae v. 93. 357. 501. — Coronamentum viperinum, v. 91. — 5. Faces. v. 132. — Denique 6. tympanum (2). v. 486. 112. — Omnes lingua favere jubet chorus; se enim Bacchum celebrare velle. In priore stropha et antistropha eum felicem praedicat, qui sacrorum bene gnarus beatam vitam gerit, matrem Cybelen et Bacchum religiose adorans. — Bacchum ex Phrygiae montibus in Graeciam deduci, quem

(1) Cf. Schoen. l. c. p. 67.
(2) Perizon. ad Ael. IX. 6.

olim Semele, tacta Jovis fulmine, peperit natumque Jupiter femore suo condidit, ne Juno eum detegeret. Inde quum legitimum tempus transactum esset, iterum natus est Bacchus. — In altera stropha et antistropha Thebas, Semelae nutricem, ad sacra Bacchi rite celebranda excitare conatur; deinde tympanum, a Corybantibus inventum, qui matri Rheae dederunt, a qua Bacchus accepit, summis laudibus extollitur. — In epodo denique Baccharum sacra et voluptates describuntur. (v. 64 — 150.)

III. *Ἐπεισόδιον πρῶτον.* Procedunt Tiresias et Cadmus, ambo senes, (v. 156), Bacchi studiosissimi. Atque Cadmus quidem comparebat caesariem habens canissimam, non cincinnatam, sed ad frontis superficiem, quae erat paullo altior, simpliciter adjacentem; barba erat plane detonsa et genae pendulae. — Tiresias contra totus quidem canus, sed cincinnis circa caput ornatus et bene barbatus; brevior frontis superficies, oris color pallidus (1). — Praeterea Cadmus amictus erat pelle hinnulea, in capite redimitus hedera, thyrsum denique manu gestabat. Tiresias incedebat reticulo vatum praeditus, ex laneis funibus contexto, quod super tunicam impositum totum cingebat corpus (2); pro sceptro va-

(1) Schoen. p. 53. Poll IV. Sect. 133.
(2) Poll. IV. 116. Ἀγρηνόν· τὸ δ' ἦν πλέγμα ἐξ ἐρίων δικτυῶδες περὶ πᾶν τὸ σῶμα, ὃ Τειρεσίᾳ ἐπεβάλλετο ἢ τινι ἄλλῳ μαντικῷ.

tum habebat thyrsum, pro corona laurea hederaceam: praeterea nebride amictus erat. v. 156 — 158. 186. 230. — Tiresias appellari jubet Cadmum, ut cum eo novi dei sacra instituere possit; progreditur Cadmus e regia atque summo cum studio de Baccho ejusque orgiis rite celebrandis loquitur; se senectutis oblitum nil nisi de saltando cogitare. Quae probat Tiresias. Alter alterum ob pietatem laudibus extollit. — Subito colloquium abrumpit Cadmus, quum Pentheum appropinquantem animadvertit. — Jam vero **P e n t h e u s**, certior factus de novis sacris, quae absente rege instituta sint, irae fervidissimae plenus in Bacchi asseclas invehitur. — Facie autem erat admodum juvenili, genis, si quae esset lanugo, non adeo pilosis, densa quidem sed molli caesarie. Indutus erat, quippe vir tyrannus, tunica variegata (1), pallio amictus purpureo, regia fascia (2) redimitus, sceptrum(3) denique manu tenens.— Se non agnoscere deum Bacchum; Semelam non Jovis sed mortalis cujusdam fuisse conjugem; propterea, ementitam matrimonium cum Jove, punitam esse. — Indignatur vehementer, quod Cadmum et Tiresiam nebride amictos conspicit, ad sacra facienda paratos; invehitur apprime in Tiresiam, utpote qui Cadmum ad hanc insaniam adduxerit. Contra quae Tiresias,

---

(1) Schoen. p. 41.
(2) Poll. IV. 116.
(3) Valck. diatr. p. 182.

summa gravitate usus, naturam novi numinis exponit, strenueque diis obsequendum esse Pentheum admonet. Cadmus quoque suas rationes adhibens regi persuadere conatur. Frustra. Pentheus enim Tiresiae, quem auctorem totius rei habet, domum dirui jubet. Spretis vero Penthei minis Tiresias et Cadmus ad sacra celebranda se conferunt.

(v. 151 — 350.)

IV. *Στάσιμον πρῶτον.* Eximio carmine chorus Sanctimoniam (1) invocat, ut scelerata verba

---

(1) Verbis Ὁσία πότνα θεῶν Sanctimoniam invocari a choro postquam Ill. Hermannus in annotatione ad hunc locum ita explicavit, ab omnibus fere viris doctis receptum esse invenio. Neque ego dissentio. Sed quum hac de dea aliunde nihil traditum sit atque, nisi ubi diserte a poeta indicatur, ejusmodi deae, quae bonarum vel malarum qualitatum nomina sunt, apud Graecos non videantur esse statuendae, saltem multo rarius quam apud Romanos, ego non possum, quin aliam explicandi rationem criticorum judicio committam. Fortasse enim Ὁσία adjective intelligendum est. Objiciat quispiam, hoc non usurpari de deo. Cui oppono Alcest. v. 10., ubi Apollo ipse de se

Ὁσίου γὰρ ἀνδρὸς ὅσιος ὢν ἐτύγχανον.

Quod si concedatur, non admodum dubitari potest, quae dea intelligenda sit. Quamnam enim aliam deam in hoc carmine, quod plenum est laudationum et Amoris et Vini, invocare potuisset chorus, quam Venerem! Haec est socia Bacchi, huic erat verendum, ne ipsius arae desererentur, siquidem Bacchum impune licuit spernere. Propterea dicit Pentheus v. 206.

Τὴν δ' Ἀφροδίτην πρόσθ' ἄγειν τοῦ Βακχίου

et paullo post in hoc ipso carmine chorus in amoenam Veneris sedem venire cupit, ibi ut tutus possit orgiis indulgere. Et v. 729.

Οἴνου δὲ μηκέτ' ὄντος οὐκ ἔστιν Κύπρις,
οὔτ' ἄλλο τερπνὸν οὐδὲν ἀνθρώποις ἔτι.

Penthei audiat, qui deum Bacchum spernere ausus sit. Praeclara amoenae vitae, quam Bacchus hominibus parat, descriptione deus ipse celebratur Pentheique perversitas atrocius etiam notatur. Gravissimae proferuntur sententiae: audaciae non coercitae legesque spernentis audaciae finem esse miseriam, quieta autem beneque instituta vivendi ratio fortunae casus perfert domumque firmam continet; nam e longinquo quidem, sed accurate humanas res curant Coelesti. — Quae putatur sapientia esse, non est sapientia atque qui non mortalia spirat, vitam brevem habet; qui nimia consectatur, praesentia non fert; amentium et malevolorum hi sunt mores. — Desiderat chorus in illa loca venire, quae Veneri et Musis sacra, securum Bacchis praebeant receptaculum. Deus enim, florum et Pacis amator, diviti pariter atque pauperi vinum dedit ad dolorem leniendum; odit vero, cui non placet, dies noctesque voluptatibus consumere; sapienter retinendus animus a viris nimium doctis; quod vulgus indoctum pro vero habet, hoc etiam sibi probari affirmat chorus.

(v. 351 — 406.)

V. *Ἐπεισόδιον δεύτερον.* Servus quem miserat Pentheus, ut Bacchum sub hospitis Lydi persona inter feminas vagantem comprehenderet, revertitur cum hospite atque in Penthei manus cum tra-

Sed, ut jam supra dixi, virorum me longe doctiorum auctoritati et judicio lubentissime cedo.

dit; non magnum negotium fuisse refert, hospitem capere, sed sua sponte manus in catenas dedisse. Jam Pentheus conviciis in eum invehitur, quippe formosissimum specie, uti decet mulierum corruptorem, atque Venerem venustate superantem; quaerit deinde, quis et unde sit. Facete et ingenue respondet hospes regisque interrogandi artem ambiguitate et astutia respondendi inutilem reddit. Denique audacioribus dictis iratus Pentheus hospitem catenis oneratum in regiam duci ibique custodiri comitibus suis imperat. (v. 407 — 491.)

VI. *Στάσιμον δεύτερον.* Chorus ad Acheloi filiam, Dircae fontem, se convertit, quae olim in aquam suam Jovis filium recepit, quum Jupiter ex igne eum femore suo conservaret. Queritur, quod Dirca Bacchas detestetur et thiasos repellat. Sed tibi quoque, inquit, Bacchus curae erit. — Tum Penthei detestabilem audaciam describit, quem Echion immane monstrum, non hominem mortalem genuerit, qui Bacchi asseclas ad servitutem cogere velit. Haec vides tu, o Jovis fili, prophetas tuos in certaminum necessitate? Appropera, thyrsum quatiens, mortalisque hominis contine temeritatem. — Epodus laudem Macedoniae canit, ubi Orpheus cantu arbores et feras permulserit. Beata Pieria, nam te Bacchus diligit moxque saltans, Axio et Lydia trajectis, te visitabit. (v. 492 — 534.)

VII. *Ἐπεισόδιον τρίτον.* Carmine ἀπὸ σκηνῆς

Dionysus, ex carcere liberatus, comites excitat ad incendendam Penthei domum. Ipse oculis non conspicitur. Terra concutitur, diruitur regia. — Comparet Dionysus Bacchis, specie hospitis Lydi iterum indutus narratque, quomodo Penthei vincula effugerit. Narrantem conspicit Pentheus, atque prae ira paene insanus eum aggreditur, sed hic divino auxilio se effugisse contendit. — Inter haec bubulcus regius ex monte Cithaerone ad regem approperat eique quae a mulieribus Thebanis in monte aguntur, copiose exponit. Quibus auditis chorus addit, nullo deorum Bacchum inferiorem esse. Pentheus vero ad vim adhibendam advertit animum jubetque exercitum Thebanum pugnae promtum esse. Bacchus, jam Penthei fata parans, negat vim adhibendam esse; deum enim inimicos suos non laturum; potius dolo utendum; persuadet Pentheo, ut femineo vestimento indutus sacrorum a Bacchis factorum spectator fiat. Pentheus regiam intrat ad habitum Bacchicum induendum.

(v. 535 — 816.)

VIII. *Στάσιμον τρίτον.* Dubitat chorus, num unquam rursus, ex his angustiis liber, bacchicam saltationem iteraturus sit. Quid enim est sapientia aut quod est pulcrius deorum donum, quam hostem victum oppressum tenere? Quidquid pulcrum, semper amabile. — Tarde quidem sed secure agit deorum numen vexatque eos, qui deorum honori se opponunt, diu tacent venanturque latentem. Non enim

ultra leges spirare fas est; quod longum per tempus in legibus est, illud natura sua justum. Felix qui maris fluctus effugit portumque assecutus est; alius alium divitiis et potentia superat; innumeri sperant innumera; alius quae sperat accipit, alium spes fefellit; cui autem per unum diem vita beata est, eum felicem praedico. (v. 817 — 869.)

IX. *Ἐπεισόδιον τέταρτον.* Pentheus prodit, Maenadis Bacchae muliebri specie indutus; itaque *βυσσίνους πέπλους* (1) adhibuit, (*γυναικόμιμος στολά* v. 938.), capiti mitram imposuerat, v. 1068, comae erant paullo incomtiores et prolixiores, v. 786., nebride se cinxerat, v. 790., thyrsum sumpserat dextra manu, v. 901. — Mente eum captum esse ex primis jam verbis divinare licet. Totus jam est Bacchi. Hospes habitum perlustrat et hic illic corrigit; docet tyrannum, quomodo res gerenda sit, ut quam proxime accedat ad ipsarum Baccharum habitum et speciem. Pentheus per medias Thebas perduci vult, ut cives videant, quod solus ex omnibus viris haec perpetrare audeat. — Denique abeunt Cithaeronem versus. (v. 870—934.)

X. *Στάσιμον τέταριον.* Chorus, bene animo praesagiens, jam ad fata sua ruere Pentheum, Insaniae canes excitat, ut Cadmi filias stimulent ad necandum Pentheum omniaque sicuti in monte Cithae-

(1) Barnes. ad Eur. Bacch, 819. — J. H. Voss. ad Virg. Georg. II. 120.

rone aguntur describit. Acerbissima in tyrannum congerit convicia, qui orgiis Bacchi et Semelae spretis eo dementiae progressus sit, ut invictum deum vincere posse speraverit. Tum haec addit: Modestia erga deos aperte et sine praetextu agit atque in vita humana ab infortunio libera est. Sapientiam altiorem appeto, neque vero voluptates sperno. Carmen finitur atrociore etiam Bacchi contra Pentheum excitatione. (v. 935 — 976.)

XI. *Ἐπεισόδιον πέμπτον.* Adest nuntius, qui antea Pentheum cum hospite Lydo in montem Cithaeronem comitatus erat, jamque diem supremum obiisse regem certiorem facit chorum. Mulieres quum sint Bacchi partium studiosissimae, prae gaudio exsultant, accepto de poena contemtoris dei gravissima nuntio. Indignatus nuntius, fidelis domini servus, gaudium de tanto malo improbat sed audita ratione ignoscit. — Tum fusius exponit, quomodo Pentheus, speculator clandestinorum sacrorum, a Bacchis investigatus et a matre sororibusque crudelissime dilaceratus sit; jam in itinere esse Agauam cum capite Penthei, immanem leonem cepisse opinantem atque Liberum invocantem urbem introire.

(v. 977 — 1105.)

XII. *Στάσιμον πέμπτον.* Brevi carmine chorus Bacchum celebrat, quod suum numen a Pentheo spretum ultus sit. Pulcra venatio, inquit, ubi mater cruenta manu filium amplectitur.— (v. 1106—1120.)

XIII. *Ἔξοδος.* Apparet misera Agaua, de recenti caede in scenam irrumpens, bacchico furore praeceps, *ἐν διαστρόφοις ὄσσοις* (v. 1119), caput Penthei thyrsi cuspide portans infixum. — Reliqua species erat mulieris bacchantis; sed quum filia regis alterius, alterius mater esset, credibile est etiam vestimentorum quodam splendore majorem ejus eminuisse dignitatem. — *Κομμὸς* et *ἀπὸ σκηνῆς.* Agaua bestiam occidisse opinans, quammaxime facto suo gloriatur, exponitque a choro interrogata, quomodo ipsa et filiae Cadmi venatae sint leonem; ad coenam invitat mulieres. Quod detestatur chorus neque tamen quidquam dicit, quod miseram matrem de horribili sua sorte commonefacere possit. Baccho adjuvante facinus perpetratum esse asseverat atque a Pentheo pro gloriosa venatione summae admirationis certa est. Jam provocat omnes Thebarum cives ad spectandam praeclaram praedam, patremque et filium Pentheum anxie quaerit, ubi sint et cur non approperent, audacem feminam admiraturi. — Redit Cadmus ex silva, ubi Penthei membra dilacerata et disjecta quaesiverat; una enim cum Tiresia sene fata regis acceperat. Agaua, etiamnum mentis suae non compos, Cadmum ad gaudium excitat, quod tam prospera in venando fuerit, querelas patris senectutis morositati adscribit, etiam atque etiam Pentheum, ubi sit, quaeritans. Denique Cadmi interrogationibus sanata funestissimam sortem suam agnoscit. —

Ambo conqueruntur infortunium suum, Cadmus, quod Pentheo orbatus a civibus contemnatur atque patria expellatur, Agaua, quod facinus horribilius perpetravit, quam quod ulla unquam poena satis lui posset. — Bacchus, jam mitigatus, apparet et quae futura sit Cadmi et Agauae sors vaticinatur. Cadmi precibus non inflectitur; haec enim Jovis esse consilia. — Denique tristissima conquerentes patriam deserunt infelix Cadmus et misera Agana.

(v. 1121 — 1345.)

CAPUT SECUNDUM.

QUAERITUR DE CONSILIO ET INGENIO FABULAE.

De Euripidis Bacchis in universum atque praecipue de consilio hujus tragoediae fere nihil a viris doctis in lucem editum reperi, ut valde dolendum sit, ab sagacissimis et ingeniosissimis poetarum interpretibus hanc fabulam esse praetermissam. Quum enim Sophocli tam egregiam bonaeque frugi plenam impendissent viri docti curam, ut qui de ejus tragoediis disserere conetur, facile rem actam agere videatur, Euripidi istud neutiquam contigit; nam non solum fabularum Euripidearum textus, quem vocant, paullulum corruptior nobis traditus est, quam Sophoclearum, sed etiam homines his studiis addicti aut Euripidem, quippe poetam inferiorem, prae duorum reliquorum poetarum praestantia prorsus neglexerunt aut in textu tantum restituendo versati sunt, de indole fabularum explicanda parum solliciti.

Fuerunt sane, qui de nostrae fabulae natura exponerent, duo quidem, Prévost: Examen de la tragédie des Bacchantes in Théatre des Grecs Vol. IX, p. 378 et Schlegelius in praelectionibus dramaturg., sed alter parum ingeniose de hac tragoedia dixit et multa injuria vituperavit, alter autem in universum tantum hujus tragoediae virtutem collaudavit, copiosius autem de ejus natura et indole non exposuit (1).

Quapropter Marte meo rem agendam esse video, ut quae mihi de indole hujus fabulae et mente poetae in ea componenda verosimilia videantur, ea etiam viris doctis annitar probabilia reddere.

Ac primo quidem hodie nemo negaverit, poetam dramaticum quum omnino tum in libera Atheniensium republica ad docendum populum non solum aptum, verum etiam quodammodo fuisse adstrictum, quippe ubi et artem et religionem et litteras ad rempublicam augendam et dirigendam conspirasse nobis traditum sit. Unde consequitur, poetas fabularum argumentis, quae sane non invenerunt, sed acceperunt, pro sua quidem de eo, quod civitati conducat usos esse ad instituendum populum, ad suadenda consilia,

(1) Schlegelii verba haec sunt: „Wenn einige neuere Kunstrichter dieses Stück tief herabsetzen, so scheinen sie mir nicht recht zu wissen, was sie wollen. Ich mufs vielmehr an dessen Zusammensetzung die bei diesem Dichter so seltene Harmonie und Einheit bewundern, die Enthaltung von allem Fremdartigen, so dafs alle Wirkungen und Betriebe von Einer Quelle ausströmen und auf Ein Ziel hinstreben.“

ad castigandos mores, ad sublimiorem denique de divinis humanisque rebus proponendam doctrinam. Quo tantum abest, ut detrahatur aliquid de poeseos dignitate, ut ei ad vitam publicam adhibitae nonnihil addatur gravitatis. — Quae si vera sunt, etiám Euripidem credibile est in hac fabula certam quandam ac definitam notionem propositam sibi habuisse, ad quae ea, quae fabulosa historia tradidit, accommodavit.

Pentheus Bacchum non vult ut divinum numen venerari, ipso deo quasi pro suis aris focisque pugnante. Negat rex, Jovis filium esse Dionysum, sed nugatorem quendam, qui ad feminas corrumpendas ex Asia in Graeciam venerit. Pertinacissime sacris faciendis se opponit et postquam frustra rationibus et conviciis deum ejusque cultum impugnare studuit, eo audaciae progreditur, ut vim contra deum adhiberi jubeat. Frustra Tiresias et Cadmus regem a scelerato incepto retinere student. — Bacchus autem, dolo usus, regi persuadet, ut femineo habitu indutus sacrorum a feminis in monte Cithaerone factorum speculator fiat. Ex tyranno novo deo inimicissimo Baccha fit imprimis bacchans. Ita ad spectanda sacra properat et a matre sororibusque investigatus, tanquam bestia, crudelissime dilaceratur. Bacchus divinum numen suum profitetur.

Quaenam debet esse hujus mythi sententia?

Bacchus vini deus est talisque etiam ab Euripide introducitur. v. 259.

ὁ Σεμέλης γόνος
βότρυος ὑγρὸν πόμ' εὗρε κεἰσενέγκατο
θνητοῖς, ὅ παύει τοὺς ταλαιπώρους βροτούς
λύπης, ὅταν πλησθῶσιν ἀμπέλου ῥοῆς,
ὕπνον τε, λήθην τῶν καθ' ἡμέραν κακῶν,
δίδωσιν οὐδ' ἔστ' ἄλλο φάρμακον πόνων.

v. 397: ἴσαν τ' ἔς τε τὸν ὄλβιον
τόν τε χείρονα δῶκ' ἔχειν
οἴνου τέρψιν ἄλυπον.

Cf. v. 202. 291. — Bacchus et Venus cupidinum fervidissimarum auctores sunt et qui Bacchum sprevit, etiam Venerem contemnere coactus quodammodo erat. In Asia quidem benigne recipiebatur Bacchus. v. 459.

πᾶς ἀναχορεύει βαρβάρων τάδ' ὄργια.

In Graecia autem atque primum quidem Thebis honor ei denegabatur. Mulieres quidem coegit sua sacra facere. v. 32.

τοιγάρ νιν αὐτὸς ἐκ δόμων οἴστρησ' ἐγώ.

Sed Pentheus pertinacius se opponit. — Homines, et praecipue Pentheus, noluerunt agnoscere, etiam voluptatis deo serviendum esse. Sed contra naturam nemo impune pugnare potest; semper enim et quo serius eo vehementius prorumpunt cupiditates. Ipse Pentheus non sentit, quod sensim de consilio suo recedit et Baccho honorem tribuere coepit. Semel a cupidine captus praeceps ad interitum ruit.

Itaque haec est sententia: Cupiditates humanae naturae insitae sunt et voluptati in vita humana suum jus concedendum est. Cui si quis se opponit, in perniciem incurrit.

Haec ex ipso fabulae argumento ultro redundant. — Sed jam ad alia progrediendum, quae non ita facile ad sententiam modo expositam quadrare, sed potius altiorem et sublimiorem quandam significationem habere videantur.

Ac praecipue illa quidem verba quasi fundamentum et ornamentum totius tragoediae sunt, quae leguntur a versu 373.

Τὸ σοφὸν δ' οὐ σοφία,
τό τε μὴ θνητὰ φρονεῖν
βραχὺς αἰών· ἐπὶ τούτῳ
δέ τις ἂν μεγάλα διώκων
τὰ παρόντ' οὐχὶ φέροι.

Quae sapientia putatur esse, non est sapientia et qui ultra mortalia spirat, vitam brevem habet; nimia consectans praesentia non fert.— Quorsum haec spectant? Ad Pentheum? Minime vero. Tantum enim abest, ut Pentheus praesentiam non ferat, ut hanc ipsam tueatur, novas vero res oderit et rejiciat.

Porro quae dicit Tiresias v. 181.

Οὐδὲν σοφιζόμεσθα τοῖσι δαίμοσιν.
πατρὸς παραδοχάς, ἅς θ' ὁμήλικας χρόνῳ
κεκτήμεθ', οὐδεὶς αὐτὰ καταβαλεῖ λόγος,
οὐδ' εἰ δι' ἄκρων τὸ σοφὸν εὕρηται φρενῶν.

Novus est deus; a majoribus de eo nihil traditum est; quidnam igitur in mente habet Tiresias? —

Denique verba illa, quae leguntur a versu 403:

σοφὰν δ' ἄπεχε πραπίδα φρένα τε
περισσῶν παρὰ φωτῶν,
τὸ πλῆθος ὅτι τὸ φαυλότερον
ἐνόμισε χρῆταί τε, τόδε τοι λέγοιμ' ἄν.

cum majore vi dicta mihi videntur, quam quae non singularem aliquam significationem habeant. — Nemo dixerit, haec ex ipsius argumenti natura consequi; itaque, nisi quis Euripidem sententias a fabulae argumento abhorrentes propthereaque ineptas injecisse putare malit, de alia explicatione circumspiciendum est.

Jam vero si quis, nulli praeceptae opinioni indulgens, totam tragoediam et praecipue carmen a vsu 351—406 diligenter legerit, quod plenum est descriptionum voluptatis et laudationum Veneris Bacchique, in quo depinguntur voluptates, quibus in insula Cypro frui licet, ubi Amores habitant, qui mortalibus mentem demulcent, enumerantur ea, quae Bacchus hominibus praebet, dona praeclara, perstringuntur eorum mores, qui eo audaciae progrediuntur, ut spretis humanae naturae legibus ultra mortalem spirent —

v. 378. *μαινομένων οἵδε τρόποι καὶ κακοβούλων παρ'*
ἔμοιγε φωτῶν

porro si perpenderit, quam saepe poeta a viris ni-

mium doctis mentem retinendam esse doceat, quam studiose ea vera esse affirmet, quae vulgus indoctum sequitur, is, nisi egregie fallor, intellexerit, Euripidem hanc fabulam ad philosophorum quorundam doctrinam et praecepta composuisse confutanda. Nimirum, quod fere apud omnes populos invenitur, ut excultis litteris artibusque et luxuria accrescente haud pauci exsistant, qui abstinendum esse voluptate doceant, qui morosam et ab externis curis tranquillam vivendi rationem commendent, id etiam apud Graecos Euripidis aetate accidisse eo verisimilius mihi videtur, quo latius talis philosophia brevi post Euripidis obitum propagata reperitur. Namque in Socratis philosophia tale quid inesse, quod rerum externarum curam imminueret, tum ex Xenophontis commentariis patet, tum ex eo evidentius etiam cognoscitur, quod Cynicorum scholam ex Socratea ortam esse inter omnes constat.

Quae si concedantur, quam apta sint illa, quae supra descripsi, ultro intelligitur. — Namque philosophi, ultra mortalem omnium divinarum humanarumque rerum perscrutantes caussas et naturam, facillime periculum subeunt, ne praesentem vitae statum improbantes et vituperantes suae ipsorum vitae fructum amittant. — Contra qnos a vsu 393.

Ὁ δαίμων ὁ Διὸς παῖς
χαίρει μὲν θαλίαισιν,

φιλεῖ δ' ὀλβοδότειραν Εἰ
ρήναν, κουροτρόφον θεάν.
ἴσαν δ' εἴς τε τὸν ὄλβιον
τόν τε χείρονα δῶκ' ἔχειν
οἴνου τέρψιν ἄλυπον
μισεῖ δ' ᾧ μὴ ταῦτα μέλει,
κατὰ φάος νύκτας τε φίλας
εὐαίωνα διαζῆν.

Atque cum gravissima auctoritate ultima verba addita sunt:

σοφὰν δ' ἄπεχε πραπίδα φρένα τε
περισσῶν παρὰ φωτῶν,
τὸ πλῆθος ὅτι το φαυλότερον
ἐνόμισε χρῆταί τε τόδε τοι λέγοιμ' ἄν.

Quid autem pro vero habet vulgus indoctum? Istud quod supra est κατὰ φάος νύκτας τε φίλας εὐαίωνα διαζῆν. Huc referenda illa quae sunt v. 847.

οὐ
γὰρ κρεῖσσόν ποτε τῶν νόμων
γιγνώσκειν χρὴ καὶ μελετᾶν.

et paullo infra

τό τ' ἐν χρόνῳ μακρῷ
νόμιμον ἀεὶ φύσει τὸ πεφυκός.

Quid his sententiis, obsecro, cum Penthei scelere et fato est? Si vero eam, quam ego proposui explicandi rationem, probaveris, suam demum significationem et vim accipiunt.

Denique chori conferenda a vsu 961.

Τὸ σοφον οὐ φθόνῳ χαίρω θηρεύον —
σα· τὰ δ' ἕτερα μεγάλα φανερὰ τῶν ἀεί
ἐπὶ τὰ καλὰ βίον
ἦμαρ εἰς νύκτα τ' εὐαγοῦντ' εὐσεβεῖν,
τὰ δ' ἔξω νόμιμα δίκας ἐκβαλόν-
τα τιμᾶν θεούς.

Si qui erunt, quibus mea de consilio fabulae sententia minus placuerit, iis satis enucleate in verbis modo commemoratis, quae ex argumento Baccharum elici possint, a poeta propositum est.

Sed haec hactenus. Nunc restat, ut videamus, qua arte Euripides fabulosam historiam ad suos usus adhibuerit et quomodo in singularum personarum describendis versatus sit moribus.

Ac primum quidem de Pentheo dicendum. Exercet vero imperium nullis finibus circumscriptum; Cadmus enim ei regnum tradiderat, v. 43. 194., quum esset nepos Cadmi ex filia Agaua Echioni Sparto natus, v. 246. 951 (1), agit vero et loquitur semper summa cum gravitate, nullum patitur qui obloquatur; quae sibi proposuit, ea pertinacissime persequitur. Statim ubi primum comparet, strenuam ac paene austeram orationem habet contra mulieres Bacchantes

---

(1) Conf. de Penthei origine Apollod. III, 5. Pausan. IX, 5. Schol. ad Eur. Phoen. 941. 948. 949. ibique Valck. — Paus. l. c. de Pentheo haec habet: Πενθεὺς δὲ ὁ Ἐχίονος ἴσχυε μὲν καὶ αὐτὸς κατὰ γένους ἀξίωμα καὶ φιλίᾳ τοῦ βασιλέως. Scilicet secundum Paus. Cadmo Polydorus filius successit. Cf. §. 3.

et ipsum novum deum, in quem acerba congerit convicia. Ita v. 214.

Λέγουσι δ' ὥς τις εἰσελήλυθε ξένος
γόης, ἐπῳδὸς, Λυδίας ἀπὸ χθονὸς,
ξανθοῖσι βοστρύχοισιν εὔκοσμος κόμην,
οἰνωπός, ὄσσοις χάριτας Ἀφροδίτης ἔχων,
ὃς ἡμέρας τε κεὐφρόνας ξυγγίγνεται,
τελετὰς προτείνων εὐΐους νεάνισιν.

Et paullo infra

Ἐκεῖνος εἶναί φησι Διόνυσος θεός,
ἐκεῖνος ἐν μηρῷ ποτ' ἐῤῥάφη Διός·
ὃς ἐκπυροῦται λαμπάσιν κεραυνίαις
ξὺν μητρὶ, δίους ὅτι γάμους ἐψεύσατο.

Neque Cadmo Tiresiaeve parcit; nam v. 232 dicit

ἀναίνομαι, πάτερ,
τὸ γῆρας ὑμῶν εἰσορῶν νοῦν οὐκ ἔχον.

Iracundiam ejus timent omnes servi. Satis enucleate haec significat nuntius v. 626.

Τὸ γὰρ τάχος σου τῶν φρενῶν δέδοικ', ἄναξ,
καὶ τοὐξύθυμον καὶ τὸ βασιλικὸν λίαν.

Deum, quocum colloquitur, neque videt neque agnoscit, scilicet caecus quae in promtu sunt, non assequitur. Quum enim hospes diceret, ipsum deum praesentem esse, objicit Pentheus:

Καὶ ποῦ 'στιν; οὐ γὰρ φανερὸς ὄμμασίν γ' ἐμοῖς.

Ac deinde, ubi eo dementiae pervenit, ut denm comprehendi juberet et quum hospes anxius de instante fato diceret

οὐκ οἶσθ' ὅτι ζῇς οὐθ' ὃ δρᾷς οὐθ' ὅστις εἶ.

atrociter et confidenter tyrannus respondet:

Πενθεὺς, Ἀγαυῆς παῖς, πατρὸς δ' Ἐχίονος.

Imprimis admirabilis est Euripidis ars, ubi Pentheum variis artibus permovet hospes, ut muliebri specie indutus Baccharum fiat spectator; profecto non facile erat, tyrannum superbissimum ad tam humilem, viro indignam, inducere spectationem. Sed odium vicit verecundiam. — Quibus praeparantur sequentia, ubi Pentheus, jam totus conversus, ex acerrimo dei inimico studiosissimus ejus assecla exsistit, ita quidem, ut non solum virilem speciem dejecisse, verum Baccha imprimis bacchans factus esse videatur. Insania affectus duos soles sibi videtur conspicere, nam v. 876.

Καὶ μὴν ὁρᾶν μοι δύο μὲν ἡλίους δοκῶ,
δισσὰς δὲ Θήβας καὶ πόλισμ' ἑπτάστομον.
καὶ ταῦρος ἡμῖν πρόσθεν ἡγεῖσθαι δοκεῖς,
καὶ σῷ κέρατε κρατὶ προσπεφυκέναι.
ἀλλ' ἦ ποτ' ἦσθα θήρ; τεταύρωσαι γὰρ οὖν.

Atque Pentheus quidem sic interiit. V. 1278.

Εἰ δ' ἔστιν, ὅστις δαιμόνων ὑπερφρονεῖ,
ἐς τοῦδ' ἀθρήσας θάνατον, ἡγείσθω θεούς.

Neque Bacchi persona minori arte descripta est.

Totum terrarum orbem peragrare debebat, ut ubique sacra sua institueret; atque in Asia quidem libenter recipiebatur; ipse enim dicit v. 455.

πᾶς ἀναχορεύει βαρβάρων τάδ' ὄργια.

ad quae Pentheus

φρονοῦσι γὰρ κάκιον Ἑλλήνων πολύ.

Patria vero urbs eam quam decet habere denegavit verecundiam; non sine indignatione in prologo haec exponit Dionysus. Captus deinde quum ad Pentheum duceretur et cum eo colloqueretur, non cessit tyranno sed audacter ac vero etiam salse dei jus defendit. Sed atrocia etiam patitur; cincinni enim deciduntur, quamvis deo sacri sint; thyrsus in manus impias tradendus; deo cum mortali rixandum; fieri non potuit, quin haec spectatorum miserationem vehementissime moverent (1). — Adeo ubi e carcere Penthei effugit, quod nonnisi divino auxilio perfici poterat, Pentheus non destitit a scelerato incepto; praeceps ad interitum ruit. — Bacchus autem, postquam numen suum ab impietate Penthei vindicavit, non amplius iratus est sed Cadmo Agauaeque meliora promittit. Deo profecto dignum et a poeta praeclara ratione institutum. Ultima ejus verba haec sunt v. 1293.

Ταῦτ᾽ οὐχὶ θνητοῦ πατρὸς ἐκγεγὼς λέγω
Διόνυσος, ἀλλὰ Ζηνός· εἰ δὲ σωφρονεῖν
ἔγνωθ᾽ ὅτ᾽ οὐκ ἠθέλετε, τὸν Διὸς γόνον
εὐδαιμονοῖτ᾽ ἂν σύμμαχον κεκτημένοι.

---

(1) Etiam Goethio istud hujus tragoediae τραγικώτατον visum est, quod deus tam atrocia patitur, pro suis aris et sacris pugnans, et nonnisi violentia sacra sua instituere potest.
Cf. Gespräche mit Eckermann.

et v. 1302.

Πάλαι τάδε Ζεὺς οὑμὸς ἐπένευσεν πατήρ.

Juvat etiam de Cadmo videre. Cadmus, ὁ *Διονύσου πάππος*, ut est Athen. XIV. p. 688. E., a poeta introducitur tanquam homo vulgaris, qui ea, quae postulantur facit, quia ita sibi conducere arbitratur; admodum humiles habet agendi rationes ac propemodum indignas. Memorabilis est locus, ubi Pentheo haec suggerit Cadmus a vs. 311.

Ὦ παῖ, καλῶς σοι Τειρεσίας παρῄνεσεν·
οἴκει μεθ᾽ ἡμῶν, μὴ θύραζε τῶν νόμων.
νῦν γὰρ πέτει τε καὶ φρονῶν οὐδὲν φρονεῖς.
Κεἰ μὴ γάρ ἐστιν ὁ θεὸς οὗτος, ὡς σὺ φῄς,
παρὰ σοὶ λεγέσθω· καὶ καταψεύδου καλῶς,
ὡς ἔστι, Σεμέλη θ᾽ ἵνα δοκῇ θεὸν τεκεῖν
ἡμῖν τε τιμὴ παντὶ τῷ γένει προσῇ.

Qui haec dicit, ipse ejusmodi motus rationibus deum coluisse arguitur, non vera pietate. Quapropter vehementer miror, a quibusdam Cadmum insontem punitum esse contendi: tantum enim abest, ut hoc verum sit, ut non minora quam Pentheus peccaverit. Quid quod ipse dicit v. 1201.

ὡς ὁ θεὸς ἡμᾶς ἐνδίκως μὲν, ἀλλ᾽ ἄγαν
Βρόμιος ἄναξ ἀπώλεσ᾽ οἰκεῖος γεγώς.

Contra Tiresias Bacchi partium studiosissimus erat, v. 347.

τῷ Βακχίῳ γὰρ τῷ Διὸς δουλευτέον.

quia divinam ejus naturam, pro altiori sua sapientia,

bene cognitam habebat, ut vel solus omnium deo probaretur et sine poena decederet.

Quibus ita comparatis divinam hujus tragoediae indolem admirari licet. Neque ego is sum, qui omnia juste exponere valeam; plura enim exstant, quae verbis ne exprimi quidem possunt. — Qui autem hanc tragoediam ea, qua decet, perlegerit verecundia et pietate, is Euripidem maximi aestimare discet, de ipsius autem fabulae magnifica natura ea praedicare, quae praeclare monuit Lucianus T. III. p. 114, hanc tragoediam *βιβλίον κάλλιστον* appellans. De spiritu autem divino, qui totam fabulam atque imprimis chori carmina quasi inflat, illud fatendum est perquam apte dici, quod contendit Clem. Alex. in protrept. §. 33., nonnisi ab ebrio poeta haec potuisse proficisci.

CAPUT TERTIUM.

DE RELIQUIS POETIS VETERIBUS, QUI PRAETER EURIPIDEM IDEM ARGUMENTUM TRACTAVERUNT.

Postquam a me expositum est, quomodo ab Euripide fata Penthei et Bacchi de hominum impietate victoria celebrata sint, e re videtur esse, etiam alios scriptores et dramaticos et epicos recensere, quos in eodem argumento elaborasse traditum est, licet quorundam ex iis ne versus quidem ad nostram aetatem pervenerit. Saltem me haec quoque accurate circumspexisse apparebit. Sub calcem capitis de aetate fabulae agam et quaedam alia ad historiam litterariam, quam vocant, spectantia afferam. — Ac praecipue memorabilis est annotatio Elmsleji ad argumentum Aristophanis Grammatici in exempl. Lips. p. 4 et 5., ubi breviter has res tractavit, sed ita ut ejusmodi adminiculis adjutus facile quis reliqua indagare possit.

Ac primum quidem **Thespis** fabulam docuit sub Penthei nomine. Quam lubricum sit de Thespide dicere, postquam controversia inter summos viros hac de re coorta est, neminem virorum doctorum latet. Nefas vero esset, si ego hanc controversiam profligare mihi confiderem; quapropter, praesertim quum non necessarium sit in meam rem singula persequi, satius duco, locum tantum Poll. VII., 12. citasse, ubi haec sunt: *Θέσπις δέ πού φησιν ἐν τῷ Πενθεῖ· Ἔργῳ νόμιζε νευρ'δας ἔχειν ἐπενδύτην*, ubi *νεβρίδας* emendavit Kuehn. haec addens: de Pentheo sermo est, quod putavit re vera vestem superariam, quam gestabat, esse pellem hinnuli. — Mallem *νεβρίδα*. —

Deinde Aeschylus Pentheum docuit, ex qua fabula unum tantum versum nobis servavit Galen. Vol. V. p. 455. ed Basil. apud Dindorf. p. 13.

μηδ' αἵματος πέμφιγα πρὸς πέδῳ βάλῃς

De quo videndus Bentl. in epist. ad Mill. — Non dubito quin Aeschyli Bacchae et Pentheus diversae fuerint fabulae; recte igitur in catalogo *τῶν Αἰσχύλου δραμάτων κατὰ στοιχεῖον* nomina *Βάκχαι* et *Πενθεύς* distracta leguntur. Aliter sentit Valck. in diatr. p. 16., cujus tamen conjectura, ut Elmsl. recte monet, idonea ratione caret. Scilicet fabularum de Bacchis circumlatarum largissima erat copia. Sed quae Elmsl. contra Valck. animadvertit, iis ad ipsum notandum uti licet; non enim necessarium est, fabulas *Βάκχαι* et *Βασσάραι* inscriptas in eodem versatas esse argumento. — Penthei fata etiam in Aeschyli Xantriis celebrabantur, id quod tum aliunde tum ex Schol. ad Eum. 24. constat. —

Tum **Jophontis**, filii Sophoclis, Pentheus citatur a Suid. voce *Ἰοφῶν*, ubi Valck. recte *Βάκχαι ἢ Πενθεύς* scribendum suspicatur, approbante etiam Elmslejo.

Chaeremonis Pentheum nullum citari, quamvis Fabricius et Valck. fabulam hujus nominis afferant, contendit Elmsl. Atque apud Athen. sane non citatur, sed ab Arist. rhet. II. 23. (1). Porro **Xenocles**, aequalis Euripidis, Bacchas docuit et cum tetralogia fabularum: Oedipus, Lycaon, Bacchae, Athamas contra Euripidis Alexandrum, Palamedem, Trojanos, Sisyphum certavit et vicit Ol. XCI. 1. teste Ael. V. H. II. 8. (2).

E comicorum numero idem argumentum tractavit primum **Epicharmus**, cujus Bacchae citantur ap. Athen. III. p. 106. p. 244. ed Dindorf. *Ἐπίχαρμος ἐν Βάκχαις· καὶ τὸν ἄρτον ἐπικαλύψας τῷ ἐπιπλόῳ.* — **Diociis** (3) Baccharum Poll. X., 78. hunc versum laudat.

Ὑδρία τις ἢ χαλκοῦς ποδανίπτηρ, λέβης

de quo cf. Bentl. in ep. ad Hemst. — Cf. Suid. et Phot. s. voce *κακὰ κακῶν*, ubi male editur *Διοκλῆς*

(1) Cf. Boeckh., V. Cl., de gr. trag. princ. p. 299.
(2) Casaubon. de Sat. Poes. I. 5. p. 145. ed Ramb.
(3) De Diocle cf. Meineke Quaestt. Scen. Spec. II. p. 51.

Βάκχῃ. Emendavit Hemst. ad Poll, l. c. — Porro Lysippi fuerunt Bacchae, teste Poll. X., 154. et VII., 77. 89. addito X. 50., ubi haec citantur *Αὐτοῖσιν αὐλοῖς ὁρμαὶ καὶ γλωττοκομείῳ*. et *Ἀλλὰ τρίμιτος ἐστι πλεκτός*. — Deinde Antiphanis (1) Bacchae ap. Athen. X. p. 441. C., cujus hi sunt versus

Ἐπεὶ δὲ τοῦτ᾽ οὐκ ἔστι, κακοδαίμων σφόδρα,
ὅστις γαμεῖ γυναῖκα, πλὴν ἐν τοῖς Σκύθαις·
ἐκεῖ γὰρ μόνον οὐ φύετ᾽ ἄμπελος.

Denique Epigenis Baccharum ap. Athen. IX. p. 384. haec leguntur

Ἀλλ᾽ εἴ τις ὥσπερ χῆνα σιτευτὸν λαβὼν
ἔτρεφέ με.

Valde dolendum est, quod propter paucitatem fragmentorum nihil probabile de ipsorum dramatum natura erui potest.

Juvat etiam aliorum scriptorum mentionem injicere, qui licet ad Euripidem, quum non sint poetae dramatici, non apte possint comparari, tamen non indigni sunt, quorum argumenti hujus tractandi ratio paucis adumbretur. Huc accedit, quod in iis vestigia reperiuntur imitationis fabulae Euripideae haud admodum obscura, ex quibus adeo nonnunquam aliquid lucis nostrae fabulae adspergitur; id quod ab editoribus, praecipue ab Hermanno, egregie observatum est. —

Eorum autem, qui praeter Euripidem idem tra-

(1) De Antiphane cf. Meineke Spec. III. p. 49. sqq.

ctaverunt argumentum, facile primus est scriptor Dionysiacorum Nonnus, qui quidem tribus libris XLIV. XLV. XLVI., epica sane loquacitate sed non sine virtute quadam fata Penthei cecinit. — Atque initium quidem eximium est: Relicta Illyria Graeciae appropinquat Dionysus et prope Aoniam planitiem choreas consistere jubet, a pastoribus, fluviis, fontibus summa cum laetitia salutatus. Atque clamor monticolarum ad Penthei pervenit aures; Baccho vehementer iratus exercitum pugnae paratum esse jubet portasque Thebarum claudi; sed sua sponte aperiuntur portae atque adest Bacchantium agmen; qui eos retineret, inter custodes erat nemo. Silenos enim inermes timent milites armati dominumque acriter adhortantem nihil curantes *ὁμογλώσσῳ ἀλαλητῷ* saltationes cum Bacchis instituunt. — Jamjam tota contremuit Penthei domus, futuram indicans ruinam. — Sequitur deinde descriptio somnii, quo Agaua, futura animo praesagiens, ad placandos deos excitata, admonente Tiresia, sacra in monte Cithaerone facit. — Post quae aliquid excidit, quum dubium sit, utrum versus 105 — 118 huc pertineant necne, de qua re videndus Graef. ad h. l. — Jam tota urbs bacchatur, Pentheo frustra repugnante. — Imperitius sequentia a Nonno instituta sunt, praesertim colloquium Bacchi cum Luna v. 190 — 255., Liberi potentia parum dignum. — Neque major est ars Nonni in Autonoes insania de-

scribenda Lib. XLV. initio. — Pentheo, deum comprehendere jubenti, taurum supponit Liber. — Bacchanalium descriptio sub finem libri non sine magna arte composita videtur. — In libro XLVI. Pentheus, jamjam insania correptus, muliebri vesti indutus, suadente ipso Libero, ad spectanda sacra in silvam properat ibique a matre Agaua, quae leonem occidere sibi videtur, dilaceratur. Mater ipsa, cognito facinore, tristissimas edit querelas; Bacchus vero, miseratus tam funesti exitus, vino *πανσιλύπῳ* animos tranquillos reddit.

Quibus breviter expositis judicare licet, quam diligens sit Euripidis imitator Nonnus. Singula jam ad singulos locos observavit Hermannus, V. Cl. — Comparare licet Baccharum v. 6 — 12 cum Nonni XLIV. 127 — 129, Bacch. 167 — 366. cum Nonn. XLV. 66. sqq., quam totam scenam ex Euripide expressit, nisi quod pro epica carminis sui ratione episodium suave de Tyrsenorum liberis inseruit. — Attamen Euripidis virtutem non est consecutus Nonnus.— Pentheus enim a vsu 170—180 libri XLIV. contra deos gravius peccat, quam ut ejus interitus valde commovere potuerit auditores. Dionysum nihil esse nisi mortalem et originem, quam a Jove deduxerit, fictam esse, se non minus, dummodo vellet, deum se esse et a Jove ortum probare posse.— Exitus autem imperitius a Nonno institutus videtur;

major enim erat, opinor, Agaues dolor, quam qui vino mitigari posset.

De reliquis scriptoribus, qui huc pertinent, brevius licuerit absolvere. Ac **Theocritus** quidem idyll. XXVI. paullulum frigidius de Pentheo egit, sed utilem et valde probandam ex fato illius exhausit regulam vitae. Frigidissimum illud v. 26.

ἐξ ὄρεος πένθημα καὶ οὐ Πενθῆα φέροισαι.

De **Philostrato** haec scribit Schoen. l. c. p. 2. »Quae apud Philostratum est I., 18., imago rerum Penthei et Baccharum, sive vera illa est sive ficta, tota est de Euripidea scena petita. Quapropter laudandum potius quam vituperandum, quod in descriptione is auctor ad ipsam poetae dictionem plurimum se accommodavit.«

Porro historiam Penthei narrat

Oppianus in Cyneg. IV. 233 — 319. ed. Joh. Gottl. Schneider, qui etiam latine convertit p. 252. 254; sed hunc certe non diutius moror; durior enim et inficetior est, quam qui hoc argumentum attingere debuerit. — Neque de **Hygini** fabula 184. plura dicenda sunt. — Jejunius et invenustius etiam **Tzetzes** Chiliad. VI. hist. 61. ed. Kiessling. —

Contra **Ovidius** in Metam. III, 511 — 733 non sine magna et admirabili arte Penthei interitum describit, dignissimus illo, quem imitatur. Illud unum minus placuerit, quod exitum justo citius praecipitavit, ut de ejus vi nonnihil detractum sit. —

Postremo de Attii Bacchis uno verbo monebo. Liberius, quoad ex fragmentis divinare licet, Euripidea expressit Attius, quam tum ipsum alias tum reliquos Romanorum tragicos fecisse compertum est. Haec fragmenta edidit Henr. Steph. a. 1564. p. 16., ingeniose ut solet, emendavit Scaliger. Conjectt. in Varron. p. 87. 88.— Ea et alia laudat Boeckh. de trag. gr. p. 312. — Exempla haec propono:

Euripides.	Attius.
X. *Τίς ὅδε; πόθεν ὁ κέλαδος ἀνά μ᾽ ἐκάλεσεν Εὐίου;*	Ch. Quis me jubilat?
	B. Vicinus tuus antiquus.
Δ. *Ἰώ, ἰώ! πάλιν αὐδῶ ὁ Σεμέλας ὁ Διὸς παῖς.*	Ch. O Dionyse pater, optime viti sator.
X. *Ἰὼ, ἰὼ! δέσποτα δέσποτα μόλε νῦν ἡμέτερον εἰς θίασον ὦ Βρόμιε, Βρόμιε.*	O Semela genitus Euie.

Eur. *ἔτ᾽ αὐτὸν ὄψει κἀπὶ Δελφῖσι πέτραις πηδῶντα καὶ πεύκαισι διάστροφον πλάκα*

Att. Laetum in Parnaso inter pinos tripudiantem, in circulis ludere atque taedis fulgere. —

Restant tamen non pauca, quae ad Euripidea non possunt comparari. Cf. Both. frgm. poet. Scen. p. 188. sqq.

De aetate fabulae Baccharum testimonium exstat ap. Schol. ad Arist. Ran. 67., qui haec memoriae prodidit: *οὕτω δέ αἱ διδασκαλίαι φέρουσι, τελευτήσαντος Εὐριπίδου τὸν υἱὸν αὐτοῦ δεδιδαχέναι ὁμωνύμως ἐν ἄστει Ἰφιγένειαν τὴν ἐν Αὐλίδι, Ἀλκμαίωνα, Βάκχας.* Ex

quibus non debebat Musgravius anno quarto Ol. XCIII. hanc fabulam doctam esse deducere, h. e. anno proximo post Euripidis obitum. Est enim illa temporis commemoratio parum definita. At sub finem vitae certum est scripsisse hanc tragoediam Euripidem. Neque ipse eam docuit. — Quod autem tertium trilogiae locum Bacchae obtinent, ex eo quidam concluserunt, hanc esse fabulam satyricam aeque ac Cyclopem. Sic Brumoy théatre des Grecs tom. V. 1. Quae insulsa est opinio. Nihil enim magis ab hac tragoedia abhorret, quam lusus et jocus. Neque cum Alcestide comparari potest. — Praeterea dubitatur, quomodo inscribenda sit fabula, num *Πενθεὺς*, an *Βάκχαι*, an *Πενθεὺς ἢ Βάκχαι*. *Βάκχαι* est Palatini, *Πενθεὺς* Laur. C., *Πενθεὺς ἢ Βάκχαι* receperunt Matth. alii. Comparant Sophoclea. Sed ubi duo nomina conjuncta sunt, ibi haud scio an non semper alterutrum grammaticis debeatur. Quapropter cum Elmsl. et Herm. *Βάκχαι* fabula inscribenda est, sub quo nomine etiam a Strabone, Plutarcho, Athenaeo citatur. —

De argumenti extrema parte, quam de suo ingenio addidit Barnesius, egit Elmsl. p. 1., qui primus fraudem, editorum ante eum nemini observatam, indagavit.

CAPUT QUARTUM.

COROLLARII INSTAR DE DIFFICILIBUS QUIBUSDAM LOCIS AGITUR.

Quum tot tantisque commaculata sit haec tragoedia mendis, quae partim temporibus partim hominnm aut negligentiae aut inscitiae debentur, multorum etiamnunc opus est studio et doctrina, ut talis restituatur haec fabula, qualem ex manu auctoris profectam eam esse verisimile est. Huc accedit, quod in superioribus quaedam proposui, quae accuratiore indigeant explicatione et defensione, ne temere egisse videar. — Quae quum ita sint, hic animadversionum appendix aliquid excusationis habet. Neque vero is ego sum, qui omnia sufficienter expedire valeam; sed si illud tantum effecerim, ut me doctiores et sagaciores huic divinae fabulae advertant animum suum et in ea explicanda elaborare incipiant, consilium quod in his conscribendis habebam, consecutus mihi videbor.

§. 1.

Restituitur parodus chori.

vsus 64 — 72.

Parodus est, ut Aristot. poet. c. XII. 7. explicat *ἡ πρώτη λέξις χοροῦ.* Itaque in nostra tragoedia parodus extenditur a vsu 64—150. Legitima parodus cum anapaestis incipit, secundum quos chorus intrare solebat. Sed non omnes tragoediae anapaestos habent, quia nonnunquam chorus statim ab initio in scena est aut vero etiam cum carminibus antistrophicis intrat. Sed nostra tragoedia, si quae alia, legitimam habet parodum, quae quidem sic tradita est:

Ἀσίας ἀπὸ γᾶς ἱερὸν Τμῶλον
ἀμείψασα θοάζω Βρομίῳ
πόνον ἡδὺν κάματόν τ' εὐκάματον,
τὸν Βάκχιον εὐαζομένα θεόν.
τίς ὁδῷ; τίς ὁδῷ;
τίς δὲ μελάθροις; ἔκτοπος ἔστω
στόμα τ' εὔφημον ἅπας ὁσιούσθω·
τὰ νομισθέντα γὰρ
αἰεὶ Διόνυσον ὑμνήσω.

Quidam ex iis sane non optime sonunt, quia diaeresis legitima desideratur; sed hoc etiam alibi occurrit. Minime vero haec potest esse caussa, cur anapaesti in alium rhythmum redigantur. —

Hermanno, carmen antistrophicum esse rato ex ionicis a minori (elem. d. m. p. 498.) nonnullis iis-

demque non levibus opus erat mutationibus, ut ille rythmus bene procederet; omisit enim articulum ante *Βάκχιον*, quod sine molestia quadam fieri non potest; *γαίας*, quod habet pro *γᾶς*, omni indiget codicum auctoritate; neque *ἁζομένα* pro *εὐαζομένα* a libris munitum est. — Quibus omissis, quid sibi volunt ionici a minori? quis unquam chorus secundum ionicos a minori intrare potuisset? Et verba *τίς ὁδῷ; τίς ὁδῷ;* nonne ultro anapaestos produnt? — Neque Elmsl. doctissimus hunc locum ita tractavit, ut ab omni parte probari possit; hic quoque articulum ante *Βάκχιον* delevit et in verbis *τίς δὲ μελάθροις* omittit *τίς δέ*, quo sententia fit prorsus alia. Quod autem ex Pal. recepit *ἐξοσιούσθω*, ea aperte glossa est; gaudet vero E., quod hoc vocabulo recepto tertius etiam existit ionicus a minori.

§. 2.

Ἱκοίμαν ποτὶ τὰν Κύπρον
νᾶσον τᾶς Ἀφροδίτας,
ἵνα θελξίφρονες νέμον-
ται θνατοῖσιν Ἔρωτες,
Πάφον θ᾽ ἂν ἑκατόστομοι
βαρβάρου ποταμοῦ ῥοαὶ
καρπίζουσιν ἄνομβρον.

Hic locus adeo interpretes torsit, ut non pauci de ejus explicatione desperarent aut ad interpretationes argutiores quam veriores adverterent animum.

Scilicet quomodo Euripides Paphum a barbaro fluvio foecundari dicere potuerit, hoc sane omnem humanam fidem superare haud paucis visum est. Quapropter fuerunt, qui fluvium in ipsa insula Cypro intelligere vellent, sed in tam parva insula, obsecro, num credibile est fuisse *ποταμὸν ἑκατόστομον* eundemque *βάρβαρον*? Quin Nilum appellare *ἑκατόστομον* haud parva est hyperbole. Reiskius scripsit *Φάρον* pro *Πάφον*· quid autem Veneri et Bacchis sit cum Pharo insula, non docet. — Elmsl. fatetur se nescire, quomodo poeta Paphum et Aegyptum potuerit conjungere. — Neque Bothius probabilem annotationem fecit. — Hermannus vero rectissime vidit, Nilum innui a poeta; quod autem in tam sublimi carmine, quo nihil divinius Euripides reliquit, de mercatorum commerciis cogitat, quibus ditetur Paphus, id a tam sagaci viro potuisse proficisci, profecto mirum est. — Neque verba hoc indicant. Primum enim, id quod etiam Matth. observavit, *καρπίζειν* non est ditare sed fecundare; deinde vero quid sibi vult *ἄνομβρον*? — Alia igitur hujus loci explicandi instituenda est ratio. — Ac primum quidem contendere audeo, vix quidquam potuisse excogitari, quod magis esset poeticum, quam quod hoc loco finxit Euripides. Aegyptus ab Athenis tam late distat, de Nili magnitudine et aquarum, quas in mare effundit, copia tantam habebant Graeci opinionem, paucos tantum ut persuasum habeam fuisse gnaros, quot stadia absit a

Graecia Aegyptus, praesertim quum geographia illis quidem temporibus parum esset exculta. — Huc accedit, quod loca remota prope vicina videntur, quae, ubi accesseris, mirum quantum distant. Jam vero poeta, cui concessum est, notorum adeo locorum pro suo arbitrio variare regiones, modo id apte faciat, et quem nemo erat qui ad judicium vocaret, ut quae contra geographiam peccasset corrigeret, poeta dico, ab interpretibus reprehendetur, si de tam longinquis parumque notis locis alia praedicavit, quam quae hodie, geographia ita exculta, a nobis dicerentur. Contra eximia imago est, quam spectatoribus proponit Euripides, Nilum ex centum suis ostiis tam largam in mare effundere aquarum copiam, ut Paphus totaque Cyprus, pluvia non egentes, ab eo irrigentur et foecundentur. —

§. 3.

Quaeritur de iis locis, ubi aliquid excidit.

Antistrophae, cujus stropha legitur a vsu 492—534., praeposita sunt verba *οἴαν οἴαν ὀργάν*, quibus in stropha non respondetur. Spuria visa sunt Hermanno, quod ad haec verba in Cod. Laur. annotatum reperitur: *περισσόν*. At hoc minime indicat, haec verba a veteribus criticis spuria habita esse. Nimirum *περισσὸν* illud appellatur, quod extra symmetriam numerorum positum est, licet ad sententiam minime superfluum sit. Cf. Hephaest. ed. Gaisf. p. 129. —

Praeterea num verisimile est, haec verba, quae speciem glossae minime prae se ferunt, a manu grammatici vel correctoris profecta esse, qui cur ea fingeret, rationem habere potuit nullam. — Tum illa constructio verbi *ἀναφαίνει*, primo cum accus., deinde cum nomin., etsi non prorsus inaudita, tamen difficilior, non amplius adoptanda est. Hoc dicit chorus: Quam audaciam prodit genus mortalium et dracone natus Pentheus. — Valde vero dolendum, quod tam grave et eximium strophae excidit initium.

v. 608. *Πενθεύς.* *Ὠνείδισας δὴ τοῦτο Διονύσῳ καλόν.*
Κλείειν κελεύω πάντα πύργον ἐν κύκλῳ.

Post priorem horum versuum aliquot versus excidisse suspicatur Herm. Sed nihil excidit. Pentheus, quae ejus est ira animique perturbatio, subito colloquium abrumpit portasque claudi jubet, id quod statim post fugam hospitis in mente habuerat. —

v. 758. *Πεντ.* *Ἀπόρῳ γε τῷδε συμπεπλέγμεθα ξένῳ,*
ὃς οὔτε πάσχων οὔτε δρῶν σιγήσεται.
Διον. *Ὦταν ἔτ᾽ ἔστιν εὖ καταστῆσαι τάδε.*

Sic Aldus, quod in hoc saltem cogitationum nexu ferri non potest. Neque quidquam melius hucusque in libris repertum est. Est conjectura facillima propterea que fere omnibus probata, ut scribatur *ὦ ᾽τᾶν*, quod a Scaligero profectum est. Atque Apollon. quidem de adverbiis in Bekkeri Anecd. p. 569. ultimam syllabam acuendam censere videtur. Buttm. in gr. gr. uber. I. p. 224. scribere praecipit *ὦ τάν*, Herm.

autem scribit ὦτᾶν, de quo dixit ad Soph. Phil. 1373. Both. ὦ'τᾶν, Matth. et Dind. ὦ τᾶν. Utut haec sunt, omnino vix quidquam ineptius et ab hujus potissimum tragoediae gravitate alienius inveniri potuisse existimo, quam illud ὦ 'τᾶν, quod totum est orationis vulgaris. Invenitur quidem in earum tragoediarum, quae ad nostram pervenerunt aetatem, locis quibusdam, sed nusquam nisi cum comica quadam, ut ita dicam, significatione. Atque quod in Cycl. 534. Ulysses Polyphemum alloquitur ὦ 'τᾶν, quam aptum istud sit in tam ridicula fabula, nemo est quin persentiscat. Et in dialogo, qualis est in Heracl. 322 et 688, qui nescio quid habet comitatis et suavitatis, compellatione ὦ 'τᾶν nonnihil adspergitur orationi amoenitatis et humanitatis. Simili ratione judicare licet de loco in Soph. Phil. 1387. — Haec vero in nostrum locum neutiquam cadunt. Quid enim? Bacchus, hospitis persona indutus, itaque etiam ut hospes locuturus, Pentheum, tyrannum superbum ac paene austerum, semper summa cum gravitate agentem, alloquitur ὦ 'τᾶν. Hoccine credibile est? — Itaque ad Aldinam redeundum. Quid autem? Ex ea, quam Herm. tradidit, metrorum doctrina versus

ὅταν ἔτ' ἔστιν εὖ καταστῆσαι τάδε.

vitiosus est. Si enim primus, tertius, quintus trimetri pes, quippe in arsi, accentu notandus est, illud ὅταν secundam habere debet longam, quod addito γε effecit Barnesius. — Jam vero Dind. in praef. ad

Poet. Scen. Graec. p. VII. sqq. duodecim proposuit exempla, quorum, quae quidem ex iis trimetrorum jambicorum sunt, novem particulam ἂν in primo pede, duo in tertio pede productam habent, ubi correctores, ἂν corripi putantes, partim addito γε, partim alia ratione versum restituere conati sunt. Inde evidenter consequi videtur, ἂν anceps fuisse, id quod etiam Dind. statuit. — Jam si dicas, non primum, tertium, quintum sed secundum, quartum, sextum trimetri pedem sonum habere, inde deducendum fuerit, in primo, tertio, quinto pede, h. e. in thesi, syllabam ancipitem ab tragicis admissam esse. — Cf. Bacch. v. 288.

ὕβριν ὑβρίζειν, ὅστις ἐστὶν ὁ ξένος; (Syll. anc. in pede I.)

v. 971.

φάνηθι ταῦρος ἢ πολύκρανος ἰδεῖν (Syll. anc. in pede V.)

v. 1019.

πρῶτον μὲν αὐτοῦ χερμάδας κραταβόλους (S. anc. in p. V.)

v. 1317.

ὄρνις ὅπως κηφῆνα πολιόχρως κύκνος. (S. anc. in p. I.)

Quamquam bene scio, me fortasse non multos inventurum esse, quibus haec placeant, tamen ausus sum, quia ad quinque Baccharum locos pertinere videbam, haec criticis proponere. Quae si concederentur, pro nostro loco consequeretur, versum

ὅταν ἔτ' ἔστιν εὖ καταστῆσαι τάδε

quod ad metricam attinet, integrum esse. — Quum autem grammaticis quoque regulis repugnet, me quid faciam nescire fateor. Nam ὅταν cum indic. hodie nusquam legitur (Cf. Matth. gr. gr. p. 1007. sq.). — Omnino mihi extra dubitationem positum videtur, hic aliquot versus excidisse, quod quidem, ne illo ὦ 'τᾶν quidem recepto, interpretes fugere debebat. Quid enim? Pentheus invehitur conviciis in hospitem et hic respondet: O amice, haec etiamnunc bene instituere licet. — Haec aperte non satis cohaerent. — Atque de corrupto hoc loco haec hactenus. —

Porro valde mirum est, quod non viderunt interpretes, etiam post versum 765 excidisse aliquid:

Πενθ. Ἐκφέρετε μοι δεῦρ' ὅπλα· σὺ δὲ παῦσαι λέγων.
Διον. Ἆ. Βούλει σφ' ἐν ὄρεσι συγκαθημένας ἰδεῖν;

Ego saltem non video, quid Dionysi responsioni cum eo sit, quod Pentheus dicit. Pro ἆ in codicibus est ἅ. Omnino illud ἆ non satis intelligo quid sibi velit. Fortasse igitur plures versus hic excidisse statuendum erit. —

In versu 939. post vocabulum Μαινάδων lacunae signum posuit H., quia quum in antistr. τὸν mutasset in τάν, non accurate sibi respondere videbatur uterque versus; sed illud τὸν non erat mutandum, de quo statim dicturus sum; tum nihil excidit; versus enim antistrophae pro spondeo habet anapaestum, strophae autem trochaeum, in quo nihil est offensionis.

§. 4.

Disputatur de duobus difficillimis locis.

I. v. 543. Πέδον χθονὸς ἔνοσι πότνια. De his verbis quid dicam haud mediocriter haesito. Emendationem sufficere fere nullam, tum auctores ipsi fassi sunt tum docuerunt alii. Ita Matth. Hermanni explicationem non levibus attrectavit dubitationibus, ipsius vero rationem impugnare studuit Herm. Aliorum et explicationes et emendationes recensuit et refutavit Matth. Ipse librorum lectionem asterisco, quippe suspectam, notatam edidit neque conjecturam probabilem proposuit. Quum tot tantique viri frustra in hoc loco versati sint, audacius fuerit, si ego rem ad finem perducere mihi confidam. Sed fortasse non prorsus ineptum fuerit, si πέδον χθονὸς ex μόλε pendere dixeris, ut ab ἔνοσι πότνια nova incipiat enuntiatio. Ita quidem

Μόλε νῦν ἡμέτερον εἰς θίασον
ὦ Βρόμιε, Βρόμιε
πέδον χθονός. Ἔνοσι πότνια,
ἆ ἆ
τάχα τὰ Πενθέως μέλαθρα διατι-
νάξεται πεσήμασιν.

Cogitandus enim Dionysus ex altitudine sive regiae sive omnino scenae vocem demittens; tum chorus: Veni, inquit, in nostrum thiasum, o Bacche, in solum terrae. Quibus dictis concuti terram sentit exclamatque: San-

cta concussio, ah! ah! mox diruetur Penthei domus. — Quod si minus placuerit, Elmsleji recipiatur conjectura *πέδον χθονὸς ἔνοσι πότνια*, quae facilitate et claritate non mediocriter commendatur. —

II. V. 958. sqq. apud Aldum sic leguntur: *γνώμαν σώφρονα θάνατος ἀπροφάσιστος, εἰ τά τε θεῶν ἔφυ, βροτείῳ τ᾽ἔχειν ἄλυπος βίος.* — Locus difficillimus, qui nisi aliorum codicum reperiatur auxilium, nunquam ut puto ita restituetur, ut et metro et sententiae bene conveniat. Modo ne ex viris doctis quidam conjecturas suas in textum recepissent, quippe quae non minores, quam Aldina, praebeant difficultates, ac vero etiam saepe majores. — Herm., etsi quaecunque edit semper ingeniosa et admirabilia sunt, tamen in hoc loco vereor, ne audacius versatus sit; acerbe notatur ob hoc a Matth. Annectit enim hanc enuntiationem antecedenti proptereaque *τόν* mutat in *τάν*, oblitus regulae, quam est secutus in vs. 117 et 857., quod solent poetae, ubi in stropha nova inciperet enuntiatio, hoc etiam in antistropha ita instituere. Sed modo hoc apte fecisset. Sed *γνώμαν κρατεῖν βίᾳ* nemo unquam Graecorum, ut mea me fert opinio, dixit; deinde vero *ἀπροφάσιστος* non est »nullo praetextu detractandum« sed *οὐδὲν προφασιζόμενος*. H. Steph. Thes. IV. p. 519. — Sententia, ni fallor, debet esse: Modestia sine praetectu agit in rebus sacris atque in vita humana expers mali est. Quae fortasse sic expressa erant:

Γνώμα σώφρων, ἃ θνατοῖς ἀπροφάσι-
στος εἰς τὰ θεῶν ἔφυ,
βροτείῳ τ᾽ ἔχειν ἄλυπος βίῳ.

Quae sequuntur obscuriora etiam sunt: *Τὸ σοφὸν οὐ φθόνῳ χαίρω θηρεύουσα· τὰ δ᾽ ἕτερα μεγάλα φανερὰ τῶν ἀεὶ ἐπὶ τὰ καλὰ, βίον ἦμαρ εἰς νύκτα τ᾽ εὖ ἄγοντ᾽ εὐσεβεῖν, τά δ᾽ ἔξω νόμιμα δίκας ἐκβαλόντα τιμᾶν θεούς.* Ita videtur oratio procedere: Sapientiam gaudeo non cum invidia consectans, h. e. gaudeo altiore sapientia quaerenda; illa altera autem magna aperte inter eas res sunt, quae pulcrae sunt, vitam scilicet dies noctesque cum pietate felicem gerere, rejectis vero iis, quae a justitia aliena sunt, deos colere. — In quibus fatendum est frigere illa: *τὰ δ᾽ ἕτερα μεγάλα φανερὰ τῶν ἀεὶ ἐπὶ τὰ καλὰ*, sed quod pro *καλὰ* supposuerunt viri docti *κατά*, id vereor ne magis etiam frigeat. — Itaque chorus haec dicit: Quaerenda est altior sapientia neque vero voluptates spernendae sunt. — *ἦμαρ εἰς νύκτα* »diem usque ad noctem« explicat Elmsl. Itaque noctu fortasse permissum est, pietatem deserere? Immo potius idem est quod supra *κατὰ φάος νύκτας τε φίλας*, diu noctuque, nullo non tempore, id quod recte vidit Brodaeus. —

VITA.

Natus sum in arce Annaburgensi prid. Non. Jan. anno hujus saeculi XVI. patre Benjamino Silber, scholae quae Annaburgae militum pauperiorum liberis constituta est quaestore, matre Carolina e gente Birnbaumiana, professionique evangelicae addictus. Quum quintum annum complevissem, patre orbatus sum carissimo a. d. VII. mens. April. a. XXI. Quod matrem adeo afflixit, ut vitam diu perferre non posset. Quo factum est, ut quarto post patrem mortuum anno etiam matrem dilectissimam amitterem. Non sine magno luctu de his caris capitibus cogitare possum. — Quibus orbatus parentibus in tutelam veniebam viri humanissimi Joannis Martini Nitzschii, ad aedem arcis Annaburgensium tum concionatoris, cujus memoriam grato animo usque prosequar. Ab eo in familiam et domum receptus cum ipsius filiis scholis tum publicis tum privatis institutus sum iis rebus, quibus aetas puerilis impertiri et ad litterarum studia praeparari solet. Quattuor annos in hac spectatissima familia versatus sum. Ab eodem viro vere ineunte anni XXIX Torgovam adductus sum atque a Rectore Gottlobo Guilelmo Muellero, viro de me optime merito, in gymnasium, quod ibi floret, receptus. Quinque annos in hac illustri schola versatus sum, vitae ibi transactae et praeceptorum dilectissimorum pie memor usque futurus. — Vere anni XXXIV. huc Berolinum me contuli receptusque sum in civium universitatis litterariae numerum die III. mens. Maji a Rectore magnifico Friderico Strauss. — Per triennium scholis eximiis Ill. Boeckhii, Lachmanni, Rankii, Steffensii, Zumptii, Cel. Heysii, Beneckii, Trendelenburgii assidue et cum studio interfui. Nunc decurso quasi hoc studiorum curriculo summos in philosophia honores petii. —

THESES.

1. Grammatici interpretes et custodes sermonis sunt, non auctores.
2. Artium leges morum legibus contrariae esse non possunt.
3. Poesis, sicut philosophia, cum vitae publicae statu arcte cohaeret.
4. Non Euripidis, sed artis Euripideae inimicus erat Aristophanes.